

UHORSKÉ ZMÄTKY A ROZTRŽKY

Obete násilia sa stávajú mučeníkmi a útlak prebúdzá mravnú silu. Čo malo byť potlačené, to sa len ďalej šírilo. Čo chceli zobrať násilím, to sa pokúsilo násilím uhájiť.

Tzschirner

LIPSKO

OTTO WIGAND 1842

UNGARISCHE WIRREN UND ZERWÜRFNISSE

Die Opfer der Willkühr werden Märtyrer, und der Druck weckt sittliche Kraft. Was unterdrückt werden sollte, breitete sich nur weiter aus. Was man mit Gewalt nehmen wollte, war durch Gewalt zu behaupten versucht.

Tzschirner

LEIPZIG

OTTO WIGAND 1842

Kanaán Európy, Uhorsko, pohružené do hlbokého spánku, bolo zburcované pred päťdesiatimi rokmi nemeckou rečou, ktorú mu natískal Jozef II. Maďarská časť jeho obyvateľstva zostala bdelou od tých čias, ale ešte vždy nie dosť činnou ďalej kráčať po ceste raz už nastúpenej. Áno, národný entuziazmus, ktorý sa ako obvykle aj tu zjavil na spôsob slamenného ohňa, schladil čas, až kým grófovi Štefanovi Széchenyimu^a neprišlo na myseľ tvrdiť, že sa Uhorsko len vtedy môže stať Eldorádom, keď bude skrz na skrz maďarské. Bon!¹ Niečo takého sa oveľa lepšie počúvalo ako tie jeho mnohé zásady, vyslovené v dielach Úver a Svetlo. — Nemyslelo sa na to, že je Uhorsko zároveň integrálnou časťou rakúskeho cisárstva, a že môže napriek svojmu polyglotnému obyvateľstvu naďalej práve tak dobre existovať, ako existuje celý štát, bez toho, aby sa pričítalo národom, bývajúcim v rôznych jeho krajinách, že chcú prijať nemčinu za všeobecnú štátnu reč. — Odteraz je príkazom: „Uhor musí, aby v Európe niečo znamenal, výlučne byť len Uhrom.“ A keďže gróf sľubuje skoré uskutočnenie krásneho sna, pretože sa mu zdá celkom dostatočným jeden ľudský vek na to, aby sa všetkým ostatným národom zamkli ústa, netreba sa vôbec diviť, keď sa ním vzbudená horlivosť pokúša o to, načo jej tento vietor predpovedajúci prorok vo svojom najnovšom diele (A Kelet népe)² odoberá všetku nádej. Vyslovuje totiž mienku, že Maďari nebudú predpokladať ani o Nemcoch ani o Slovanoch, že urobia niečo také, čo oni sami (Maďari) vykričali za najšpinavejší čin, to znamená, aby sa vzdali svojej národnosti.

Chúfky maďarománie zalietajú však aj cez hranice vlastného Uhorska, do Slavónska a Chorvátska. Ba aj Sedmohradsko chcú urobiť účastným na tej blaženosti, v ktorej sa bude kúpať Uhorsko, keď ho celkom presiakne maďarský živel. No a — ó, tá filantropia — saského národa³ sa ani len nechcú opýtať, či bude zo svojej strany taký pochabý, z vlastnej vôle sa podieľať na spasení, ktorým ho chceli obšťastniť. Práve teraz sa na tom pracuje, aby bolo sporné jeho oprávnenie, aby vo vlastnom lone mohol korešpondovať po nemecky. — Iní vlastenci, ktorí to chcú ešte lepšie po-

robiť, snívajú dokonca o pomaďarčení všetkých provincií, ktoré v minulých časoch patrili pod nadvládu uhorskej koruny. O Jeruzaleme však nemôže byť ani reč, lebo z jednej strany by sotva bolo možno toto maďarské blahoslavenstvo až potiaľ rozšíriť, a z druhej strany prišlo by sa do konfliktu s Pruskom a Anglickom, ktoré práve tam zriadili nemecké biskupské sídlo. Sultán by si tiež vyprosil podobné zamiešanie, no a možno hádam verí, že „severný obor“ cúvne odtiaľ, kde už raz vtlačil svoje šľapaje? Saský národ sa o tejto veci hneď zrozumiteľne a energicky vyjadril: spokojný je so svojim doterajším blaženstvom. Slavónsko a Chorvátsko napokon chcú byť šťastné na vlastnú päť a majú v úmysle práve tak obhájiť svoju národnosť, ako aj Maďari.

Spomenutí filantropi medzi Maďarmi sa musia preto s tým uspokojiť tú cudzím obmýšľanú blaženosť ponúknuť svojim „bratom“ Nemcom a Slovanom. Tí aj prudko po nej siahajú a teraz si celkom vážne idú namyslieť, že sa môžu stať Maďarmi, ako čo by sa to dalo tak ľahko urobiť, ako si možno vyzliecť nohavice alebo nasadiť na hlavu iný klobúk. Počuj, priateľ! Keď je tvoj tatko Slovák, a tak isto aj tvoja mamka, na prsiach ktorej si pil slovanské mlieko, keď si prvé slová zaštedotal v slovanskej reči, čo viac naučil si sa v tej reči najprv kľiať a potom modliť, máš so sebou svojho vlastného zradcu, to znamená, máš inak statočné meno, končiace sa na -ský, -cký, -ič alebo -ák, darmo budeš zapierať svoj pôvod. Národ pozná v tebe svojho „strateného syna“ a každý Slovák svojho odrodilého, nezďarného brata. Maďar ňa však bude pokladať za niečo takého, za čo sa obvykle pokladajú dezertéri alebo apostatovia. Mladý medveď, chytený v poľských lesoch, cvičí sa na tanec a tancuje svoj medvedí menuet medzi arabskými ťavami, východoindickými paviánmi a americkými kočkodanmi, no zato zostáva aj vo svojom pokročilom veku vždy len huňáčom. Ani lev, ani slávik, ba ani len spolu s ním tancujúci kolegovia ho neuznajú za svojho brata. Medzi nami povedané je to na smiech a zároveň na plač, keď sa medzi týmito Slovákmí z Liptova, Oravy, Turca, Zvolenskej, Trenčianskej a Nitrianskej, ktorí sú práve tak nie Maďarmi, ako je Hotentot nie Škótom, nájdú Iudia, ktorí sa tak chladno, pohrdavo, ba až nepriateľsky správajú k svojim súkmeňovcom, a chcú nahovoriť svetu, že sa ich praotcovia prísťahovali s Arpádcom z Juhrie.

Iní, a je to absolútne prevažná časť Nemcov i Slovákov, neprotivia sa síce zákonu, ktorý nadŕža maďarskej reči (Zay a spoločníci nech si hovoria, čo chcú), no chcú popri Maďaroch aj oni žiť a nenechajú sa olúpiť o svoju národnosť. Pôvodca článku Ungarische Zustände v augsburskom Allgemeine Zeitung, číslo 287 z roku 1841, tvrdí síce, že Maďari (ku ktorým počíta aj seba, hoci jeho otec vedel len toľko po maďarsky, koľko bolo potrebné, aby mohol nakúpiť sušené jahody, a jeho matka, inak jemná,

vzdelaná dáma, hovorí len nemecky a slovansky, lebo: „ich kenne dich Spiegelberg!“⁴ nežiadali od slovanských obyvateľov Uhorska nič inšie, len aby popri svojej materskej reči aj maďarskú rozumeli a ňou rozprávali. Významní mužovia vraj, a to mužovia zo všetkých strán sa o tej veci vyjadrili v tomto zmysle: Kossuth, orgán najkrajnejšieho liberalizmu, gróf Štefan Széchenyi, reprezentant umierneného pokroku, gróf Aurel Dessewffy, popredný bojovník vládnej strany. — Slovania však mohli proti tomuto tvrdeniu odôvodnene vzniesť niektoré námietky. Liberál Kossuth, hneď ako prišla reč na Slovanstvo, natiahol iné struny vo svojom časopise. Széchenyi, reformátor Uhorska, vzdal sa svojich predošlých protislovanských tendencií a prišiel k rozumu. Dessewffy, skutočný vlastenec, je v riši mŕtvych povznesený nad náš úsudok. — Čo sa týka onoho korešpondenta augsburského Allgemeine Zeitung, radi mu veríme, že alebo skutočne tak myslí ako hovorí, alebo že je on ten oklamáný. Nedávali by sme mu za vinu úmyselné, úskočné mystifikovanie čitateľstva a dobromyseľných ľahkoverných Slovanov, keby o pár riadkov ďalej nenechal práve tak vidieť konskú nohu, ako aj onen zle maskovaný autor⁵ brožúry Protestantismus, Magyarismus und Panslavismus, vydanéj v Lipsku. Ten hovorí: „Ani zákonodarstvo, ani predstavitelia maďarskej národnosti nikdy nemali v úmysle Slovanov v Uhorsku násilne olúpiť o ich reč, ani potlačiť vyučovanie náboženstva v nej. Oni nástojili len na tom, aby každý štátny občan si osvojil národnú reč krajiny, ktorá ho splodila, chovala, ktorej ďakuje za svoj materiálny a duchovný blahobyt, totiž maďarčinu, atď.“ „Potomci sa potom dobrovoľne stanú Maďarmi a pre splynutie s maďarským kmeňom budú schopní zabezpečiť svoju slobodu, keďže ako v rečovom ohľade od každého cudzieho vplyvu nezávislý súkmenný národ nebudú vystavení ani vonkajším pohybom, ani pod pláštikom rečového vzdelávania vnútorne inscenovaným štvaniciam, skrze ktoré by sa mohli stať korisťou Severa. — Bojovníci za Slovanstvo, keďže sa usilujú konať za iné než maďarské záujmy, porušujú zákony (to si myslí ten dobrý človek) a cudzím elementom chystajú cestu do srdca vlasti.“ Pýtame sa každého nezaujatého človeka, či v týchto slovách nepoznáva Mefistofela, hoci si aj inak dobre schoval konskú nohu? Splytujeme sa, či tu vyjadrené náhľady a idey, ako aj ich oblečenie neponášajú sa ako jedno vajce na druhé, na to, čo je v istej reči a v istom svetoznámom „Liste“?⁶

Aby sme sa však späť vrátili k onému Mefistovi,⁷ ktorý sa, oblečený do červeného rúcha a s kohútím perom na hlave, tak liberálne tvári v Allgemeine Zeitung, máme príčiny domýšľať sa, že aj on skrýva svoje skutočné zmýšľanie. Hovorí totiž, že dlhý útlak naučil Slovanov odjakživa sa žalovať a neskrómne požiadavky predkladať. — Vie ten človek dobre, čo vlastne hovorí? Slovania boli od začiatku monarchie (o čom si tam ďalej

viac povieme) Maďarom naroveň postavení, a len v najnovšom čase osvieteného storočia musia zakúšať zo strany Maďarov predtým neslýchané utláčania. Preto sa ani „odjakživa“ nežalovali, teraz však žalujú Bohu i ľudom svoju krivdu. Ak aj niečo žiadajú, požadujú najviac ak to, čo kedysi žiadal skromný Diogenes od Alexandra, aby mu ustúpil trošku zo slnka. Požiadavky Slovanov sú negatívnej povahy a už tým samým sú neomalené a prehnané. Slovania nežiadajú nič viac, len to: nechajte nás na pokoji. Hovorte si, ak chcete, aj malabársky, a my, keď to musí byť, budeme s vami hoci aj malabársky hovoriť. Ak nič viac nechcete, s pánom-bohom, strpíme to, hoci je aj to len určitá domýšľavosť, proti ktorej však, keď je už raz sankcionovaná zákonom, vzpieraj sa nebudeme.^b

Všetky pekné slová, ktoré majú uspať Slovákov a Nemcov, vyvracajú sa čiastočne inými slovami týchto nedôsledných pánov, čiastočne však skutkami. No a všetko poukazuje na to, že tí „bezvýznamní fanatici“, ako ich autor menuje, zameriavajú svoje úsilie na zničenie národnej existencie Slovanov a Nemcov. — My tvrdíme, že sa dokonca *metodicky* ide na to, všetky ostatné národnosti skrz-naskrz vyničif. — Povinní sme predložiť na to dôkazy.

Ako ďaleko siaha v tomto ohľade aj liberalizmus takých mužov, ktorí odmietajú od seba podozrenie násilných opatrení, práve sme počuli. Obidvaja spomenutí bezmenní páni, ktorých ináče každý dobre pozná, s postačujúcou zrozumiteľnosťou prezradili svoju ozajstnú tendenciu. Chceme vidieť, ako sa o tom vyjadril človek, ako je Széchenyi. Keďže aritmeticky dokázal, že sa Maďar nemôže merať s ostatnými národmi Uhorska a že sa v nerovnom boji zničí, dáva radu takto sa vyrovnáť s Nemcami, Slovanmi, atď.: „Každý nech hovorí dnu vo svojom dome ako len chce, slovansky, nemecky, valašsky, sanskritsky. Ďalej má každý najúplnejšiu slobodu modliť sa k Bohu medzi svojimi štyrmi stenami. Z vďačnosti za tieto „nádherné koncesie“ musí však zase všetko, čo spadá do okruhu verejného života, pokonávať výlučne po maďarsky.“ Dívajte sa, aký milostivý je ten liberálny muž! Dovoľuje nám iným, ale iba doma, ústa slobodne otvárať a dokonca i k Bohu sa modliť, nevieme však, či aj verejne. Totiž tie *štyri steny*, ktoré nám určil na to za priestor, znamenajú v dôsledku rečovej praxe len úzky priestor súkromného domu a vylučujú všetky rotundy, ešte aj košické a levočské evanjelické chrámy. No a verejná bohoslužba zasahuje ešte viac ako stoličné zhromaždenia do verejného života, z ktorého gróf vylučuje všetky reči. — K tejto nezrozumiteľnej reči dala nám neskoršie komentár Čanádska stolica, ktorá pri bohoslužbách a akejkolvek školskej výučbe s vytvorením všetkých ostatných rečí chce strpieť len maďarčinu. V Jelenkore, ktorého stĺpce boli otvorené každému hanobeniu Slovanov, prv než sa do toho zamiešala cenzúra, bolo napísané

suchými slovami, že je to už hotová vec, že sa slovanská reč čím najskôr vyženie z hraníc Uhorska. Musí sa vraj stromček vytrhnúť, kým je ešte slabý, lebo so zmocneným stromom nebude už možno ľubovoľne narábať. Kde vraj slová a peňažné dary nepomáhajú, tam bude treba použiť fyzické (!) prostriedky. „Len rezko do práce (hovori sa ďalej), a Slováci čoskoro zmiznú z ríše národov. Nepatrná hrozba postačí nebezpečný obecný ľud premiesiť na Maďara. Iní nám *predajú* svoj vlastný národ.“ V tomto zmysle hovoril (ako sa nám zdá gróf Széchenyi): „Najväčšia ťažkosť, s ktorou treba zápasíť v Uhorsku, je rôznosť rečí, ale obdobie jednej generácie stačí tomu odpomôcť.“ Domnievajú sa teda, že približne za tridsať rokov budú hotoví s nami Nemaďarmi.

Závažnejší a povážlivejší ako tieto a im podobné, hoci aj po novinách roztrúbené, súkromné náhľady a vyjadrenia, je návrh zákona, predložený zo zmiešaného snemového zasadnutia Jeho Veličenstvu, kde je medzi iným vyslovená požiadavka, aby v ľudových školách *jedinou* vyučovacou rečou bola maďarčina. Na túto neoprávnenú žiadosť Jeho Veličenstvo, ako sa dalo očakávať, nepristúpilo. Ale napriek tomu úsilie Maďarov ide za tým, predbežne strpieť vyučovanie v nemeckej, slovanskej a valašskej reči, strpieť ho však len popri vyučovaní v maďarskej reči a túto, keď udrie vhodná chvíľa, zaviesť s vytvorením ostatných rečí. To sa už stalo na niektorých miestach, medzi ktorými sa zvlášť vyznamenala Niredháza so svojim abderitským vlastenectvom. Školská vrchnosť, skoro samí Slováci, zaviedla pri náboženskom vyučovaní slovenských detí maďarské knihy, práve tak, ako keby richtárovi z Horného Posmeškova napadlo v jeho nemeckej dedine zaviesť španielsky katechizmus. Príslušný superintendent⁸ vo svojom na cirkevný zbor adresovanom liste podľa oprávnenia, ktoré mu dáva jeho úrad, neschválil podobný, k cieľu nevedúci pokus a upozornil školskú vrchnosť na nebezpečenstvo, ktoré z toho vznikne pre nábožnosť a mravnosť dorastajúceho pokolenia.⁹ Ináč sa vyjadril, že je potrebné vyučovať maďarskú reč v škole, čomu napomáha tak v cirkevnom zbore, na ktorého čele stojí ako farár, ako aj pri ním uskutočňovanej kanonickej vizitácii všade to snažne odporúča. Niredházanom v spomenutom pastierskom liste výslovne napísal, že každý občan je povinný poslúchať krajinským snemom vyneseny zákon o maďarskej reči. Navrhol im cieľuprimeranejšiu metódu vyučovania maďarčine, a len to pokladal za škodlivé, že sa náboženstvo, ktoré je vecou srdca a nie len predmet čirej pamäti, predkladá malým deťom v im *neznámej* reči. V jednom článku, ktorý vyšiel proti tomuto listu v časopise Századunk, sa tvrdí, že žiaden krajinský zákon nemôže predpisovať, v akej reči sa má diať náboženská výučba. Popiera sa tu aj to superintendentovo právo, že má hlavný dozor nad školami. Je to to isté, ako keby sa pisateľovi, ktorý

je notárom,⁹ upieralo právo namáčať pero do kalamára. — Ani to sa nepáčilo maďarománom z Niredházy, že superintendent napísal svoj list v slovanskej reči. Ináč je naívne vyjadrenie autora spomenutého článku práve také užitočné pre Slovákov, keďže ním sám sebe dáva po ústach, ako je ono Maďarom nie práve na slávu. On totiž hovorí: „Dospelí synovia Niredházy, ktorých poslali naučiť sa maďarskú reč do susedných obcí, vrátili sa síce nazad obohatení známosťou tejto reči, ale priniesli domov aj mravnú skazenosť.“ — Vidíte ho, ako sa ten chlap náležite podriekol! On a jemu podobní po takýchto premisách by si mali dať pozor, aby sa pre svoje pošetilosti nepripravili o tú skutočne závideniahodnú slávu, ktorú aj superintendent vo svojom liste nenechal bez povšimnutia, že totiž slovenský evanjelický cirkevný zbor v Niredháze, ktorý má predsa dvanásťtisíc duší, v husto obsadenej stoličnej väznici nemá ani jediného svojho príslušníka.

Tento nešvár, na ktorom si niredházske maďarománi tak mnoho zakladajú, pestuje sa aj inde. A tomu sa hovorí, veďľa materinskej reči učí sa aj po maďarsky! Predsa prečo uviedli v obciach ako sú Štítnik a Ochťiná, skladajúcich sa z čírych Slovákov, maďarské kázne? Prečo sa na Komlóši slovensky a v Dobšinej nemecky spieva a nato maďarsky káže? A či zamýšľali aj v Malej Čalomii iba veďľajšiu výučbu v maďarskej reči, keďže sa na cirkevnom konvente takto uzniesli: „Aby sa nacionalizovanie napomohlo všeobecným používaním a my sami aby sme sa tým rýchlejšie pomaďarčili, treba na tom pracovať, aby sa každé školské dieťa modlilo po maďarsky, po troch rokoch však aby čítalo, spievalo, ba dokonca i hovorilo po maďarsky.“ Toto sa uložilo za povinnosť chudákovi učiteľovi, s vyhrážkou okamžitého zosadenia z miesta. Ďalej sa rozhodlo, aby novozvolený kazateľ každú tretiu nedeľu a v prvý deň veľkých sviatkov kázal po maďarsky. Na Veľký piatok musí byť bohoslužba a svätá Večera Pánova odbavená po maďarsky. Takto musí byť za rok, po uplynutí ktorého v ďalších troch za sebou idúcich rokoch budú striedavo maďarské a slovenské kázne. — Neskôršie cez ďalšie na to nasledujúce tri roky povolili Slovákom už len každú tretiu nedeľu a dospelým udelili veľkú milosť, že si smú nechať po slovensky prislúžiť svätú Večeru Pánovu. Po desiatich rokoch tohto diokleciánskeho prenasledovania budú všetci títo Slováci hotoví Maďari a slovenské bohoslužby sa celkom zrušia. — Výslovne sa hovorí: „Len pri týchto poriadkoch môže duchovný správca počítat na výtečnú blahosklonnosť patronátu.“ — Čo je to za človeka ten úbohý kazateľ, keď strpí *takéto* pokorenie? Musel byť vo veľmi tiesnivom položení a pravdepodobne biedny chudák, ktorému išlo len o jeho umiestenie, alebo je taký sprostý, že sa nevyzná v tomto potupnom postavení. — A napokon, aby sa všetko to tým istejšie dosiahlo, splnomocňuje

sa „ctený a v nádeji všetkého dobrého, pekného a dobročinného zvolený duchovný správca“, aby zo zborovej pokladnice zakúpil toľko šlabikárov, katechizmov a spevníkov (nota bene všetko maďarských), koľko je školských detí. No a veľactený patronát chce odmeniť pri školskej skúške žiakov, ktorí vyniknú v maďarskej reči. — Táto otcovská starostlivosť sa prirodzene rozširuje aj na dcérocirkvi, takže odteraz sa v nich budú odbavovať pohreby zosnulých výlučne len po maďarsky. — Ó, tá sloboda, ktorú tak často omáľajú, a čo si ju niektorí chcú vlastne len pre seba ponechať, tí, čo sa pokladajú za oprávnených robiť takéto vyhladzovacie zákony, a celý cirkevný zbor spolu s farárom a učiteľom taktó zotročovať! — Tieto príklady odporujú onému od istého povestného muža¹⁰ až do zhnusenía opakovanému tvrdeniu, že je protestantizmus nositeľom slobody, lebo ak toto správanie cirkevných vrchností a predstavených nie je nijakým násilenstvom, a toto položenie luteránskych Slovákov žiadnym otroctvom, tak sú údery biča dozorcov otrokov čire vyznania lásky a „ruská knuta“, ktorej sa gróf Zay tak bojí, najviac ak diachylová náplast.^d

No a teraz nás niť našich myšlienok vedie do Uhrovca. Tu zriadil otec vlasteneckého grófa Zaya nemeckú školu, lebo vtedy boli také časy. On sám neovládal maďarskú reč. Časy sa zmenili a s nimi aj určenie nemeckej školy. Nachádzame za veľmi primerané grófovmu zmýšľaniu, keď tú školu premenil na maďarskú, lebo on sám vie najlepšie z vlastnej skúsenosti, ako ťažko padne rodenému šopronskému Nemcovi naučiť sa neskoro v dospelom veku po maďarsky. Však on sám sa len pred jedným decéniom tak *con amore*¹¹ hodil na učenie maďarskej reči, že ho odrátajúč výslovnosť, s oveľa väčším právom možno nechať vystupovať ako Maďara než sto iných nemeckých a slovanských odrodilcov. V Uhrovci uviedli teraz učiteľa do novej maďarskej školy, a tak podelili učebné hodiny, že slovenskému, od štyridsiatych rokov na tejto škole záslužne účinkujúcemu učiteľovi¹² nezostali žiadne hodiny, takže teraz jasne videl, že sa stal nepotrebným kusom náradia. Keď sa pre to sťažoval, dostal od zborového dozorcú nehumánnu odpoveď, že sa môže, ak sa pohoršuje na novom poriadku, obzerať za iným miestom. — Nuž a či to neznamená (predpokladajúc že je tá zvesť pravdivá) chcieť vyničiť slovenskú reč z Uhrovca? Majú sa tieto a podobné pokusy tiež pripísať na farchu „bezvýznamných fanatikov“, ako tvrdí spomenutý korešpondent Allgemeine Zeitung? Je vari aj gróf Zay akýsi „bezvýznamný fanatik“?

Prejdime na rozhodnutie posledného generálneho konventu, členov ktorého vari predsa len nechcú pripočítať medzi „bezvýznamných fanatikov“. Na tomto cirkevnom zhromaždení všetkých štyroch superintendentcií prišli totiž do reči roztržky, ktoré nastali medzi bratmi vo viere

maďarského a slovenského jazyka pre zle pochopené úsilie napomáhať „vlastenskú reč“. Hovorili o excentrickom úsilí za slovanskú reč, o škodlivom odpore prekazit veľké túžby vlasti. Obviňovali Slovákov, a tu v prvom rade evanjelicko-luteránske duchovenstvo, že svojou panslavistickou tendenciou nadržuje záujmu istej cudzej moci a ohrozuje vlastnú otčinu. *Nevedia síce uviesť žiadne konkrétne údaje, ale už číre podozrenie vrhá istý tieň na duchovný stav.* (Čujte!) Ináč na jednotlivých evanjelických školách účinkujúce slovenské spoločnosti zavdali hlavný dôvod k oným upodozrievaniam svojím pestovaním slovenskej reči (sic), svojimi rečníckymi a štatistickými cvičeniami (sic) a svojou korešpondenciou.

Skoro súčasne istý skazený maďarský politik v jednom článku (Allgemeine Zeitung 1841, príloha k číslu 70) nastrojil dôležitú tvár a vystrihal pred piklami slovanskej propagandy, ktorá podľa jeho náhľadu sníva o svetovej ríši všetkých slovanských kmeňov a ktorej účinkovanie sa vynára raz na južnej a iný raz na severnej hranici. On vetří veľké nebezpečenstvo pre Uhorsko v tej skutočnosti, že na ruských univerzitách v najnovšom čase zaviedli ako učebné predmety ilýrsku reč a literatúru; píše, že istý ruský profesor sníva o veľkej bulharskej ríši, ktorá by obsiahla aj Uhorsko a jej dedičom bude cár.

Na toto tláčanie by sme vlastne nemuseli ani odpovedať, keby sme mali robotu len so Zayom a jeho rovnako zmýšľajúcimi druhmi. Proti nemu dôvodmi bojovať znamená murína umývať, veď on sám si je stelesneným dôvodom. Domnievame sa, že jedine kvôli iným musíme na to odpovedať. No a keďže by sme to sami nevedeli lepšie povedať, nechajme, aby za nás hovoril korešpondent Allgemeine Zeitung (1841, príloha k číslu 72). „Je to nie nič nového, píše on, že sa určitú spôsobenú chorobu pokúšajú liečiť pričítanou vinou.“ A ako vtipne sa vyjadruje na inom mieste, že tu „*prítomnosť má pykať za vinu, ktorá sa má spáchať až v budúcnosti*“.

Na cirkevnom konvente prítomní superintendenti hneď tam vyhlásili takzvanú panslávsku tendenciu za zlomyseľné utrhačstvo a proti časopisecky šíreným obviňovaniam jednej časti evanjelického duchovenstva slovenského jazyka, ako čo by totiž mala nejakú zvláštnu príchylnosť k istému zahraničnému národu alebo mocnosti a hádam by bola zabudla na povinnú vernosť k panovníkovi a vlasti — ostro protestovali a svoj protest žiadali vniesť do zápisnice. Ako mohol teda korešpondent Allgemeine Zeitungu vyčítať Slovákom, že premeškali vysloviť svoje sťažnosti na konvente? „Apoštolovia Slovanstva vystali,“ hovorí posmešne, „prečo všetci mlčali?“ Splytuje sa to s triumfujúcou tvárou, ako nejaký nafúkaný kohút, ktorý práve zahnal svojho nepriateľa z bitevného poľa. Sme pevne presvedčení, že ten chlap alebo tam nebol, alebo úmyselne podáva falošnú

správu. Či predsa nepočul, ako sa najmä potiský superintendent¹³ na široko rozhovoril o panslavizme, a že sa — ak utrhači nebudú mlčať — podvolil ísť dokonca pred Jeho Veličenstvo s prosbopisom o milosť, nechaj tie vymyslené obžaloby súdne preskúmať, ale potom aj všetkým časopisom zakázať, aby ohrievali podobné absurdnosti. — Napriek tomu istý človek, ktorému jeho postavenie ukladá za povinnosť ochranu jeho spoluveriacich, v brožúre Protestantizmus atď. odvážil sa tak hovoriť, ako čo by dve tretiny slovenských vzdelancov boli sami velezradcovia. Skoro by človek uveril, že podobná drzá reč musí mať základ, na ktorom spočíva. Medzitým slovenskí vzdelanci sú, čo sa týka tohto ničomného obviňovania, takí čistí, že bez rozmýšľania môžu súhlasiť s „Ukrižuj ho!“ Inými slovami: „Vinník nech odvisne!“ My však pripomíname tomu človekovi istého Hamana¹⁴ a želáme mu jeho osud, keďže váľa také hrozné podozrenie na nevinných ľudí. Tentoraz ušetríme jeho meno, ktoré už beztak prišlo do zlej povesti, a odovzdáme mu zaslúženú odmenu pre prípad, že sa ešte opováži tak nepriateľsky vystupovať proti Slovákom, ako vystupoval doteraz, lebo: „ich kenne dich, Spiegelberg!“¹⁵ — Aby sme sa však vrátili k anonymnému korešpondentovi Allgemeine Zeitung, od ktorého sme sa vzdialili, chceme ešte pripomenúť, že ak aj nepočul hlasy „apoštolov Slovanstva“, mohlo to pochádzať z nerovného pomeru, v akom stoja hlasy malého počtu vyslancov z duchovného stavu k onému bezpočtu rabulistov. Tí imponujú svojimi pľúcami a umlčia pomerne slabý oheň proti nim stojacej batérie. Tentoraz by však už bolo došlo — napriek maďarským kliatbam prítomných právnikov — aj zo strany tak tvrdo urážaného a rovnomyšľajúcimi rozpačovaného duchovenstva ku škandalóznemu tumultu,¹⁶ ktorým by sa toto cirkevné zhromaždenie ľahko bolo mohlo rovnať onej známej synode v Efeze,¹⁷ keby sa rozdráždené mysle neboli uchlácholili pokynmi a prosebnými posunkami. — Toto sebaovládanie, ktorým sa zamedzilo otvorené vypuknutie tumultu, a pravdaže nezaslúžené šetrenie generálneho dozorcú, ktorému holdovala jedine maďarománska strana, spomenutý anonym odmenil inzultujúcou otázkou, ktorú nota bene vyslovil nosovkami: „Kde boli vtedy tí apoštolovia Slovanstva? A prečo všetci mlčali?“

Kto nepozná neplechy luteránskych konventov, iste nijako nepochopí, ako sa po takých premisách mohli uznieť na nejakom pre Slovákov tak škodlivom uzavretí, ako sa stalo vtedy. Povedalo sa totiž, že nikto neprechováva úmysel vyničiť slovanskú reč, no jednako idú prekážať slovenským zborom, aby aj naďalej mávali bohoslužby v zaužívanej reči. Aby sa však odstránilo každé možné podozrenie a prekazila pôvodne nevinná snaha slovenskej mládeže, ktorá by sa — okolnosťami ovplyvnená — ľahko mohla zvrhnúť, vyzdvihujú sa všetky slovenské spoločnosti, ktoré existujú

na evanjelických školách. Teológovia sa obmedzujú na číre homiletické cvičenia v slovenskej reči. Zakazujú sa pod ťažkými trestmi všetky korešpondencie a iné styky s podobnými domácimi alebo cudzozemskými spolkami. V dôsledku toho nikto nemôže byť ustanovený za kazateľa alebo učiteľa, kto sa nemôže náležite vykázať svojou zbehlosťou v reči vlasti. Naposledy sa hrozí stratou úradu učiteľom, ktorí oné mylné ciele (totož zduženia na cvičenia v materinskej reči) u mládeže strpia alebo ich dokonca budú napomáhať!

Rozoberajúc tento pokus zákonodarného zhromaždenia proti celému národu, ktorý až v budúcnosti sa má dopustiť nejakého zločinu, človek nevie nad čím sa má viacej zhroziť a na čom hnevať. Či na týchto peknými slovami tak mizerne maskovaných arogantnostiach maďarizmu alebo na otrockej mysli, s ktorou sa prijímajú *takéto* uznesenia a okrem toho sa ešte spieva o triumfe, ani čo by sa bolo vybojovalo ozajstné víťazstvo nad odporcami. Verili by ste, že sa týmto protizákonným uzavretím zastrašení profesori istého lýcea neodvážili školskej mládeži prednášať slovenskú reč, prv kým nezaklopali o dovolenie u Pontského Piláta, ktorý ich upravil na Herodesa, až im napokon Kaifáš, najvyšší kňaz, na vlastnú zodpovednosť udelil toto dovolenie?

My tu použijeme isté kuľhavé porovnanie, ktoré však sa k veci lepšie hodí ako päšť na oko. Francúzska revolúcia mala vedľa svojej hroznej stránky aj smiešnu. Veľký národ musel až na návrh svojho Robespierrea udeliť dovolenie veriť v jedného Boha a existencia vyššej bytosti sa najprv musela vysloviť dekrétom. Tak i tu. Exaltované zhromaždenie reprezentantov luteránskej cirkvi osobuje si neslýchané právo národu, ktorý nikdy nebol otrokom maďarského národa, vytyčovať hranice, v medziach ktorých sa jeho dorastajúce pokolenie, a najmä budúci učitelia, budú vzdelávať v takej reči, ktorú im nenatisla žiadna ľubovôľa človeka, ale ktorú práve tak, ako aj Maďar svoju, dostali od spoločného Otca všetkých národov. Nebol by žiaden div, keby týmto majstrom reči prišlo na myseľ dokonca Dobrovského gramatiku zaradiť do Indexu prohibitorum¹⁸ alebo vyučovanie reči pripustiť len po verba anomala,¹⁹ keďže Slováci, teraz prebudení k pocitu vážnosti k vlastnej osobe, nechali zo seba to urobiť, čo z nich práve chceli mať. — Opakujeme nadhodenú otázku, či je protestantizmus v spojení s maďarskou rečou nositeľom slobody? Bola by to za sloboda, kde by sa smeli vo svojej materinskej reči len natoľko učiť, nakoľko by sa to práve páčilo nejakému luteránskeму cirkevnému konventu.

Veríme, že senioráty, keď sa náležite spamätajú, budú protestovať proti týmto všetkým arogantnostiam a svoje oprávnené sťažnosti zložia na podnoží trónu. — Slováci, viac než treba pokorní, vo svojom národnom

vedomí zdvihnú hore hlavu, keďže sa už hodne dlho plazili a nenechajú si odňať to, čo im Boh dal, ktorý na žiadneho smrteľníka nepreniesol moc národy utvárať a národy vyhladzovať. Oni ukážu, že nebudú páriami v Európe. — Tak profesori, ako aj dorastajúca mládež, nakoľko len budú konať v rámci zákonných medzí, budú robiť ako doteraz a nenechajú sa zastrašiť akokoľvek prísnyimi zákazmi. No vedľa nanúteného štúdia maďarskej reči venujú potrebnú usilovnosť aj svojej materinskej reči a budú ju chrániť proti despotickým prechmatom vlasteneckých oblažovateľov. Len nech sa všetky tieto šľachetné slovenské duše tak správajú, aby im ich učitelia mohli vydať o mravoch také skvelé vysvedčenie, aké s radosťou dali profesori na evanjelickom lýceu v Prešporke svojim slovenským chovancom. Potom nebude mocf nič mať proti ním nijaký generálny dozorca, ani nehovoriac o nejakom potreštenom slovenskom seniorovi, a Szatócs bude prinútený zastrčiť svoje zlomyseľné pero. No a dá sa očakávať, že keby sa despotizmu i podarilo v Prešporke zničiť slovanskú katedru, kým sa v Paríži, Berlíne a Vratislavi zriaďujú nové stolice tohto druhu, študenti sa budú tým usilovnejšie učiť po slovansky.

Ostatne počúvame, že si peštiansky zbor nabudúce rozmyslí, či má nechať svoj chrám sprofanizovať takými scénami, aké bolo vidieť na poslednom zhromaždení. Zbor mal to potešenie vidieť mladých ľudí, ktorí tak málo rešpektovali sväté miesto, v kaviarni Privorszkého, ich obvyklom pelechu.

•

Toľko je teda isté, že zo strany väčšiny Maďarov ide o to, podržať si úplnú prevahu v krajine a ostatných obyvateľov „cudzieho jazyka“ plánuje v čo možno najkratšom čase vyničiť.

Prirodzene, nanucuje sa tu otázka, *čo sa vlastne zamýšľa tým do- cieľiť?*

Nechceme pripustiť povest, že by na tej veci bolo niečo zlého a radi priznávame, že je to skutočne veľkolepá myšlienka všetkých tých desať miliónov ľudí akoby vtiesnať pod jeden klobúk. Bol by to národ zasluhu- júci vážnosť, masa z toľkých miliónov, ktorí by spolu i každý zvlášť boli schopní vysloviť „ö“ a „ü“. A čo je to za krajina! Nebolo by jej nič po- dobného, počítajúc do toho už aj jej prírodnú polohu, najmä keby sa späť vrátilo i Sedmohradsko, krásny priestor medzi prameňmi Maruše a brehmi Litavy i Mury, a potom si prezrieť rozlohu od Kriváňa až po Sávu! — Jasnovideci sa ešte obávajú takej vojny, ktorú „severný obor“ prv či neskôr zapáli v Európe. Akže bude Uhorsko pred touto nešťastie prinášajúcou epochou pomaďarčené, bude zachránené Uhorsko aj Európa. Totiž práve Uhorsko bude tým národom, ktorému Prozreteľnosť pridělila

závažnú úlohu „odvrátiť útok barbarov na civilizáciu Európy, nech by prišli ako kedysi z juhu alebo, ako sa treba obávať, zo severu“. Ak sme však naproti tomu pred touto strašlivou epochou ešte neboli pomaďarčení, beda nám! Ten obor nás rozmrví. Ako čo by tieto milióny, napriek rozdielnosti rečí, keď ide o spoločné nebezpečenstvo, nemohli sa práve tak udatne biť za kráľa a vlasť, ako by to urobili, keby sa celá pechota spravovala podľa jedného maďarského повелу.

*

Druhá otázka je: *Čím teda okrášľujú alebo ospravedlňujú Maďari svoje drzosti, ktorých sa dopúšťajú voči Nemaďarom?*

Hovorí sa: „Tisícročná držba²⁰ posväcuje právo Maďarov nad troskami Svätoplukovej a Mojmirovej ríše.“ Tak to má korešpondent Allgemeine Zeitung. Ten chlap sa domnieva, že s národmi možno celkom tak nakladať ako s nejakým zemianskym pozemkom v Čelovciach a Lubovci.²¹ No a keby tisícročná držba skutočne mala mať nejakú platnosť a Maďari mali právo poslúžiť si týmto právnym titulom proti Slovanom, poslúžilo by to zle práve im. Lebo ak bol výkon onoho práva odjakživa zmeškaný, teda ho preskribovali²² Slovania, a s týmito plnými nárokmi sa prichádza s tisícročným oneskorením, lebo nikdy predtým neprišlo na myseľ Maďarom zakladať tieto arogantnosti na „tisícročnej držbe“. Až terajšia osvietená generácia uznala za cieľuprimerané poslúžiť si proti bezbranným touto zbraňou, vytiahnutou zo stredovekej komory na haraburdie. — Ešte roku 1784 sa vyjadrili uhorské stavy v istom prosbopise adresovanom na Jozefa II. medzi iným takto: „Uhri susedné národy kedysi čiastočne *zmluvami* dostali do svojho područia, a aby pásku zjednotenia medzi sebou a zaujatými krajinami ešte pevnejšie spojili, dali im tie isté zákony, ktorými sa sami spravovali, udelili im všetky slobody, ktoré pripúšťali s panovníkom slávnostne uzavreté zmluvy, nikdy im však nenatískali svoju materinskú reč atď. Táto ľudomilná politika nechybila svoj konečný cieľ, lebo ešte dnešného dňa Chorvát, Slavónc, Slovák atď. prejavuje v krajine tú istú horlivosť pre všeobecné dobro krajiny ako sám Uhor.“

Tak zmýšľali otcovia terajšieho protislovanského pokolenia, aj keď nevystihli celkom dobre pravdu. — Anonymus (pán gróf, nezľaknite sa!)²³ a Bonfinius píše, že Maďari s obyvateľmi krajiny vyjednávali skrze posolstvo, v krajine sa usadili sčasti brannou mocou a sčasti prostredníctvom *zmlúv*, a s pozostatkami Hunov a Avarov, ako aj s Nemcami a „Sarmatmi“ vytvorili jeden štát. Usadlíci neutratili svoje práva, ale zostali v používaní *tých istých* práv s prišelcami, a tí zriadili svoj nový štát podľa vzoru tu nájdeného štátu Slovanov, prisvojili si ich mravy a obyčaje.

Sčasti až doteraz žijúce slovanské pomenovania vysokých hodností, napr. király, vajda, bán, nádor, ispán²⁴ a mnohé iné, ktoré vedľa mnohých iných úradov slovanského pôvodu odjakživa prichádzajú v zákonoch, sú celkom očividným dôkazom pre srdečné zjednotenie Slovanov a Maďarov. V dôsledku neho obapolný vzťah Slovanov a Maďarov od samého začiatku doteraz nebol vzťahom pánov z jednej a otrokov z druhej strany, ale vzťahom spojeneckým. Uhorský štát v tom čase dostal prisťahovaním Maďarov len nový prírastok a s podržaním svojho predošlého zriadenia a formy premenil len pánov. Tarchy a práva boli odjakživa spoločné Slovanom a Maďarom, a žiaden z rôznych národov, z ktorých sa skladalo Uhorsko od svojho začiatku až doteraz, nebol uprednostnený, s výnimkou hádam Nemcov, ktorých králi práve istými výsadami v rôznych časoch prilákali do krajiny. Ani žiadna z rôznych rečí nemala nijakú prednosť, ale z dobrých dôvodov si zvolili latinskú reč, ako ani uvedený prosbopis stavov nežiadal zaviesť maďarčinu za národnú a dorozumievaciu reč, ale s poukazom na „consuetudines approbatae“,²⁵ garantované Pragmatickou sankciou, žiadal len ďalšie podržanie latinskej reči. — Keď vyhasol rod Arpádovcov, dostalo Uhorsko kráľov nemeckého a slovanského pôvodu. A — ako liberálne! — sami praví Arpádovi potomci, vypožičali si svoje krstné mená z cudzích, dokonca (Bože buď s nami!) slovanských rečí (Štefan, Ondrej, Šalamún, Aba, Bela, Ladislav). Dnes však naproti tomu slovenská šľachta natíska svojim deťom maďarské, dokonca predarpádovské mená (Arpád, Gyula, Gejza, Attila, Bendeguz).

Keď sa veci takto majú, nemôže byť ani reči na jednej strane o pánoch a na druhej o otrokoch. Keby bol Maďar odjakživa býval jediným pánom v krajine, ako by sa bol vo svojej vlastnej domovine nechal orabovať nemeckým prišielcom o spolupožívanie mestských a cechovných výsad? Skutočne tak boli v Nagybányi mäsiari maďarského pôvodu vytvorení od Nemcov z ich cechu. A nemecké obyvateľstvo Budína zvrátilo prastarý štatút, v zmysle ktorého bol rok po roku volený za sudcu raz Maďar a raz Nemeč. Tu rozhodovalo právo páste. No a to meštianske a cechové právo zákon z roku 1608 udelil tak Maďarom a Slovákom, ako ho prv mali Nemci vymerané len pre seba.

Ešte smiešnejší sú tí, ktorí svoje nároky na Slovanov idú zakladať na dedičskom práve, ktoré zdedil po Attilovi Arpád. Lebo s týmto zvláštnym titulom by sa dosiahlo to isté, ako keby si Izraeliti držbu Kananejskej zeme chceli preto reklamovať, lebo tam ich praotec Abrahám, zarovno nejakému arabskému emirovi, žil kočovným životom.

Keďže obyvatelov Uhorska Arpádovci nepokladali za takých, ako si to namýšľajú ich po tritisíc generáciách vynorení praví alebo nepraví vnukovia, tak je právo maďarizovať zle založené na onom práve, ktoré si

namýšľa mať premožiteľa nad premoženým. My k tomu dokladáme: „S národom nemožno nakladať ako s nejakou vecou, z ktorej sa podľa ľúbosti dá to urobiť, čo sa práve chce, keďže neraz ani sám otec nemôže urobiť to zo svojich detí, čo práve zamýšľal.“

Schwartner, ktorý svoju štatistiku nebral z povetria, vypočítava nie jeden, ale štyri „hlavné národy“ Uhorska. „Prahrov“ stavia primo loco²⁶ kvôli určitej etikete. Po nich právom nasledujú Slovania, ktorí početne prevyšujú národ Maďarov (4 milióny 350 tisíc). Nemcov je sotva jeden milión, ale napriek tomu majú právo pokladať sa za jeden z hlavných národov v celom Uhorskom kráľovstve. Štvrté miesto vyhradzuje Schwartner Valachom, ktorých je viac než jeden milión. „Čože? Valasi?“ Ój, áno! „A tí by sa opovážili — — —?“ Áno, áno: napriek všetkej logike Maďarov oni sa opovažujú uzurpovať si meno „národ“. Už asi pred tridsiatimi rokmi žiadali, aby ich Jeho Veličenstvo na základe úplnosti svojej kráľovskej moci vyhlásilo za jeden z národov kráľovstva, ako nim aj boli.^f A urobili to, dajme dobrý pozor, Valasi v Sedmohradsku, kde rozličné národy, nie tak ako v Uhorsku, nepoživajú tie isté práva a nie vo všetkom to isté zriadenie, ale kde sú podľa zákona len tri hlavné národy, ktoré sú zase pre osobitné práva a zákony v niektorých ohľadoch rozdielne od seba. Prečo sa však aj zo strany Maďarov nepovolilo tomuto kapricu valašského národa, keďže lúče slávy, ktorú vrhá na Uhorsko meno Mateja Korvína a Hunyadyho, vychádzajú práve z valašského národa, pretože tí mužovia sú jeho ratoľstami?

Ak teda „rečový boj“ v Uhorsku nerozhodne svojvôľa, ale právo, vtedy tisícročné používanie hovorí práve tak mocne za práva ostatných rečí, ako aj za právo maďarčiny. A len nevedomosť alebo svojvôľa sa môže opovážiť po tisícich rokoch po prvý raz pre jednu z týchto ináč pokojne vedľa seba štebotajúcich rečí osobovať si nejaké výlučné privilégium alebo nadprávo.

Preto veľmi čudne znejú tieto slová takého človeka, ako je Széchenyi: Keby som teda Slovana alebo Nemca takto oslovil: „Vy máte vlast aj mimo Uhorska, my však nemáme nikde žiadnu inú, len túto. *Naproti tomu vy nemáte nijakú ústavu*“ atď.

Nuž a tak nám chce pán gróf darovať takú ústavu, ktorú má Slovák a Nemec práve tak, ako aj on sám. — Aký zmätok pochopov! Ako čo by šľachta pozostávala skrz-naskrz z čírych Maďarov, a čo ináč býva v Uhorsku, ako by to boli samí otroci oprávnenej kasty. Či šľachta Oravskej, Liptovskej a Turčianskej, ktorá celá patrí k slovenskému národu, nemá žiadnu ústavu a má ju dostať ešte len z rúk grófa Széchenyiho?

Ako poukaz na neodôvodnené nadprávo maďarskej reči, práve taká ne-

zmyselná, je aj z pojmu spoločnej vlasti odvodzovaná povinnosť hovoriť po maďarsky. Tvrdí sa totiž: „Keďže je Uhorsko našou vlasťou, povinní sme hovoriť po uhorsky“ (malo to byť vlastne „po maďarsky“). „Áno,“ odpovedia Nemci a Slovania, „práve preto, že je Uhorsko nie žiadna Maďária, budeme tak hovoriť, ako sa v Uhorsku vždy hovorilo.“

Uhor a Maďar sú dva rozdielne tvory. Meno Ungaria sa vyskytuje už pred kresťanským letopočtom, teda už o mnoho storočí prv než sa Maďari vôbec objavili u nás, a označovalo okrem dnešného Uhorska mnoho iných zemí ležiacich medzi Tobolom, Volgou a Uralom, a od tohto Uhorska oddelených šírými priestranstvami. Dokonca Veľká Morava bola významnou časťou veľkého Uhorska. Meno Uhor sa prikladalo mnohým národom rozdielneho jazyka a odjakživa nebolo ohraničené iba na jeden národ a nie iba na jednu reč. Ba i sami domáci spisovatelia dokladajú toto meno Arpáditom, Hunom, popri Avaroch, Kumánoch a Pečencoch. U mnohých autorov sú Huni, Skyti, Sarmati a Uhri synonymy.^a *Ugor* nie je pomenovanie národov, ale zemí, a hodí sa na rôzne národy, podľa toho, či bývali tu alebo tam. A mená rôznych národov, ktoré bývali vo veľkej Ungárii, sú etymologicky príbuzné s pomenovaním „Ungari“: Bulgori, Hunnoguri, Onoguri, Jugri, Petigori, Podgori, Uniguri, Ugri, Wengri. — Tak už pred Arpádom žili Uhri v Uhorsku.^b

No a keby sme tento od vlasti vypožičaný dôvod pre všeobecné prijatie maďarskej reči aj uznali za platný, čo by tým získali Maďari? Lebo kto môže Uhorsko väčším právom nazvať *svojou* vlasťou, prišelec alebo usadlík? Host alebo pán, ktorý prijal tohto nevolaného hosťa? Hosťa, ktorý podľa príkladu mnohých hostí chce hrať pána v cudzom dome, ba chce majiteľa predo dvere vystrčiť, tak ako sa rozpráva o liške, ktorá vyhnala jazveca z jeho diery a ju bona fide si podržala pre seba.

Slovania, pokiaľ len siahajú dejiny, vždy bývali v Európe. Dokázal to Šafárik vo svojich Slovaných starožitnostiach. Oni neprišli, ako to opakoval jeden historik po druhom, až za sťahovania národov hádam s Hunmi, a tým menej, ako by snáď boli odrazu ako z neba spadli. Aj Uhorsko, ktoré sa dnes tak volá, bolo odjakživa ich rodovým sídlom. — Ostrehom, Vyšehrad, Budín, Belehrad, Novohrad, samé slovanské mená, patria do predmaďarských čias. — Sú teda Slovania „zsellérek“,²⁷ a či sú nimi tí, ktorí vo svojej nevedomosti prikladajú tento atribút Slovanom? Dostali títo praobyvatelia svoju vlasť od neskorých prišielcov? Alebo ju dali autochtóni cudzincom, ktorí sa ta najskôr vkradli a neskoršie vtrhli? Nie je to úplný nezmysel, ktorý má len málo sebe podobných, keď sa Maďar odváži zakladať svoje právo na dare, ktorý nie on dal, ale od iných prijal? Nie je to očividná nespravodlivosť, keď domorodcov v ich vlastnej otcine chcú dať na úroveň trpených cudzincov?

Čo sa však Nemcov týka, je pravdepodobné, že oni, keď Karol Veľký prenikol až po riekcu Rábu, už za čias prisťahovania Maďarov boli usadení okolo Neziderského jazera. Štefan mal, ako je známe, veľkú záľubu v nemeckých kolonistoch. No a Pešť sa volá v starých listinách Villa teutonica,²⁸ čím je skutočne i dnes a čím zostane i naďalej napriek maďarským vývesným štítom.

Čo však osožia všetky tieto nad slnko jasnejšie pravdy, keď si človek ktorému ich predkladáme, zavrie obe oči? A kto teraz z jednej strany s grófom Zayom sníva pekný sen a z druhej strany sa desí ruského „vau vau“, ten sa, aj keď nahliadne pravdu, ani nechce prebudiť zo svojho sna, ani sa nechce vzdať rozprávania o strašidlách. V tom sa ponáša na dieťa, ktoré napriek tomu že mu vlasy dupkom stávajú, vďaka počúva desné rozprávania svojej dojky. No a jahňa ešte stále chodí piť vodu s vlkom, ono stojí dolu a predsa múti vodu mrzútovi-vlkovi, hoci ten stojí hore.

Kým sa zápasilo v rečovom boji, vynoril sa iný element rozbroja medzi vyznavačmi katolíckej a evanjelickej cirkvi, od dlhého času vedľa seba pokojne žijúcimi.

Najnovší náboženský zákon (zák. čl. 26 z r. 1791) zakázal klášť akékoľvek prekážky miešaným manželstvám. Lenže to ustanovenie zákona, v dôsledku ktorého, keď bol otcom katolíkom, všetky deti z miešaného manželstva patrili katolíckej cirkvi, stávalo protestantov do nepriaznivejšieho polozenia, než v akom boli v starších, pre nich ináč menej priaznivých epochách. Boli tým porušené viedenský a linecký mier, vzaté za základ pri zákone z roku 1791. Katolíci sa neuspokojovali ani len s touto výhodou, ale odjakživa sa snažili aj od evanjelického ženícha dostať reverz, ktorým svoje nádejné deti zapísal katolíckej cirkvi. No napriek všetkým kumštom sa to katolíkom vždy nepodarilo, ba boli aj prípady, keď miestodržiteľská rada falošné alebo vynútené reverzy vyhlásila za ničotné a neplatné. A na poslednom krajinskom sneme sa obidve tabule²⁹ zjednotili v tom, že sa zrušujú aj tak protizákonné reverzy. Vtedy sa primas verejne vyjadril, že sa napriek tomuto uzneseniu bude správať podľa kanonických predpisov a podľa najnovších pápežských nariadení, vynesených v tej veci. — A ten človek dodržal slovo. Dvaja biskupi, rožňavský a veľkovaradínsky, predišli ho svojím príkladom, keďže vo veci miešaných manželstiev už od niekoľkých rokov zaviedli prax, ktorú teraz sankcionovalo breve Jeho Svätosti z 30. apríla 1841. Jeho Svätosť sa totiž so zármutkom dozvedela zo správy arcibiskupov a biskupov, reprezentovaných čanádskym biskupom, aké výhody obsiahli v Uhorsku miešané manželstvá, takže kato-

lícki farári nerobili žiadne prekážky a tie manželstvá, bez akéhokoľvek sa ohradenia proti nim, požehnali a cirkevnými obradmi poctili. Preto chváli Jeho Svätosť terajšie stanovisko celého uhorského kléru. A keby jednako niektorý nekatolík napriek predchádzajúcim napomenutiam a bez cirkvou predpísaných opatrení v prítomnosti farára (coram Parocho) chcel uzavrieť manželstvo s katolíčkou, Jeho Svätosť je taká láskavá udeliť kňazovi dovoľenie, pri tomto hoci zakázanom a nedovolenom zasnúbení byť prítomným len ako svedok, s vylúčením akéhokoľvek cirkevného ritu, aby, len čo prijal súhlas obidvoch snúbencov, tento platný akt vniesol do matriky. Ináč nech biskupi a farári venujú všetku možnú námahu vážne napomenúť katolíckeho manžela, ako je veľmi povinný obrátiť nekatolíckeho muža alebo ženu. Ale aj na udelenie tohto láskavého povolenia bola Jeho Svätosť, čo priznáva pred Bohom, akoby donútená, a to len preto, aby cirkev uchránila od väčšieho zla. Ak by sa však snúbenci, pre prípad že by sa im odopieral cirkevný sobáš, chceli preto obrátiť na evanjelického kazateľa, nech farári nepremeškajú katolícku stránku odstrašiť od podobného škandálu, atď. — Už predtým sa ostrihomský arcibiskup (primas) vo svojom okružnom liste vyslovil ešte nepriaznivejšie ako pápežské breve, keďže tvrdil, že miešané manželstvo uzavierajúci katolíci zhrešili nielen proti cirkevným zákonom, ale aj proti prírodným zákonom a božiemu prikázaniu! (Je to drzá reč jedného preláta proti členom cisárskej rodiny!)³⁰

Ako vidieť, naraz prišlo na myseľ kléru, ktorý bol od zákona z roku 1791 za celé polstoročie priaznivý miešaným manželstvám, tento zákon, proti ktorému vtedy síce, ale bezmocne, protestoval, a ktorý poslúchať bol občiansky zaviazaný, zmysel ktorého poznal, inakšie vykladať a prekrúcať.

Uhorské stavy vyhlásili túto prax za zjavný zásah do zákonom zaručených práv protestantov a za pranierovanie občianskeho zákona. A keďže tu ide o takú závažnú vec, ako je manželstvo, nemôže sa to obísť bez veľkých zmätkov.

Krajinský snem tejto otázke venuje o toľko väčšiu pozornosť, že pápežské breve už dosiahlo kráľovské placetum.³¹ O tom sa už i v stoličných zhromaždeniach počujú mocné hlasy mnohých významných mužov.

*

To sú dnes dva elementy, ktoré v inak pokojnom Uhorsku zapríčinili mnoho nepokojov, rozdelenia myslí, rozkoly medzi obyvateľmi, zmätky a roztržky.

S týmito dvoma elementmi súvisia, pravdaže, aj iné, ale menej pôsobivé, a súvisia tu tesnejšie a tam zas voľnejšie.

Už fixná idea všeobecného zmaďarizovania Uhorska by postačovala vyvolať zmätky v krajine. Teraz prišiel k tomu protizákonný neporiadok s miešanými manželstvami, a ten rozdúchal nový boj. Uhorsko nám preto predchádza ako onen učenec, ktorý v tom istom čase hľadal kvadratúru kruhu a sušil si mozog nad perpetuum mobile. Vie sa, že už jedna z tých dvoch vecí stačí hlavu pobláznit. — Nie je preto žiaden div, že sotva ktorý vzťah, existujúci medzi rôznymi stavmi vo verejnom a súkromnom živote, zostal ušetrený od škodlivého vplyvu týchto rušivých elementov.

Nachádzame tieto zmätky a roztržky:

I. V CIRKVI A V CIRKEVNÝCH OTÁZKACH

Sú roztržky vnútri každej cirkvi a sú roztržky medzi vyznavačmi rôznych vierovyznaní.

Zdalo sa, ako by sa katolíci a protestanti od istého času boli navzájom zblížili. A len sa pozrite, Mefistofeles, ktorý ako nástroj belgických jezuitov v otcovsky ovládanom pruskom Porýnsku zasial semeno roztržky medzi panovníkom a jeho poddanými, medzi katolíkmi a protestantmi, našiel aj v Uhorsku rovnozmýšľajúcich Mefistofelov. — Za začiatku bola po zmienených príhodách viditeľná určitá nedôvera medzi príslušníkmi rôznych konfesií. Keď však kontroverzné kázne a verejne vykonávané modlitby na odvrátenie katolíckej cirkvi hroziaceho nebezpečenstva, čo duchovenstvo nepremeškalo opísať krikľavými farbami, a pravdepodobne aj spracovanie v svedelniciach vykonalo, čo treba na znepokojenie myslí, nakopil sa ako len možno príkry rozdeľujúci múr medzi pravovernými a kacírmi. Každá strana sa pokúša všemožným nápadom svoje právo voči tej druhej nedôverčivo zabezpečiť. Silnejšia strana hľadá spôsob ukrátiť slabšiu. Človek užasne nad nenávisťnými výrazmi, aké počuť z úst obecného ľudu. Človek sa len díva, odkiaľ sa to v nich nabralo. Znova sa aj evanjelickí duchovní, hoci aj pod garanciou svetských vrchností, miešajú do cirkevných funkcií katolíckeho kléru, a keď oni ten klér obviňujú z protizákonných konaní, dovoľujú si niečo takého, na čo ani im zákon nedáva žiadne oprávnenie. Hovorí sa, že istý starší muž evanjelickej viery chcel sa oženiť s katolíckou ženou, ale sobáš mu bol odopretý, keďže nechcel vystaviť nijaký reverz. Obrátil sa na istého evanjelického duchovného, ktorého získal pre svoj úmysel, keďže mu vystavil písomné osvedčenie, v zmysle ktorého sa podobral, ak by kňaz v dôsledku tohto konania stratil svoj úrad, jeho doterajší kazateľský plat ročne zvýšiť o sto zlatých konv. meny.³² Iní dvaja duchovní

aj bez podobných výhrad požehnali iné dve miešané manželstvá. Tretí duchovný pokrstil dieťa pochádzajúce z miešaného manželstva, ktoré otec na žiaden spôsob nechcel nechať pokrstiť v katolíckom kostole, keďže miestny farár nechcel rodičov zosobášť podľa katolíckeho obradu.

Lenže kým sa klér odjakživa pokúšal ukraľovať zákonné práva protestantov, pretože (podobne ako Jeho Svätosť protestovala proti vestfálskemu mieru a viedenskej kongresovej akte, lebo obidvoje zabezpečovalo všetkým konfesiam v obvode nemeckých štátov rovnaké práva) protestoval proti novému náboženskému zákonu z roku 1791, katolícka šľachta, okrem niekoľko málo predpojatých alebo takých, ktorí sa u kléru zadlžili, nahliada nespravodlivosť, ktorá sa stále a stále deje protestantom napriek ochrane zákona. Struna, ktorej sa na krajinskom sneme z roku 1791 dotkol protestantom nezabudnuteľný gróf *Alojz Batthyány* a s ním spolu aj Karol Zichy a Jozef Úrményi, stále zneje, a našla ohlas najmä na posledných dvoch snemoch v srdciach osvietených katolíkov. Bol to práve katolík, *Eugen Beöthy*, vyslanec Biharskej, ktorý účinne podoprel vec protestantov na predposlednom krajinskom sneme, a katolíci od začiatku až do konca bránili oprávnenia evanjelickej cirkvi, zákonom síce chránené, ale mnohonásobne porušované. Že sa protestantom vždycky stávali mnohé bezprávia a že aj tento raz mali oprávnené dôvody žalovať sa, nestranne uznala práve na tomto krajinskom sneme istá vysokopostavená osobnosť a vyslovila tým presvedčenie značnej väčšiny magnátskej tabule. Lebo ustanovenia zákona (ako sa vyjadruje vzhľadom na miešané manželstvá prosbopis Saladskej stolice) boli často bokom dané, ich zmysel svojvoľne a jednostranne prekrútený, áno, obsah zákona verejne porušený. Namiesto toho aby sa liečili staré rany protestantov, kým šľachta chystala liek, zadával im klér nové rany. A medzi katolíkmi a protestantmi sa vždy viac a viac šíri priestranná medzera.

*

No, a kto by to uveril, ani tie takzvané sesterské cirkvi, totiž reformovaná a luteránska, nenažívajú medzi sebou v pokoji. Bol istý čas, keď sakramentári (tak menovali reformovaných) nenávideli katolíkov práve tak ako protestantov. Asi im zostal od tých čias osteň v srdci. Mnoho môže za to aj konfesia, ako aj vonkajší kult, v dôsledku ktorého luteráni stoja ako netopier medzi katolíkmi a reformovanými. Nepatria totiž ani k tým ani k týmto, alebo zase patria k obidvom, čo odjakživa k tomu prispieva, že kalvín sa pohoršuje na tejto obojživelnosti. Významnú úlohu tu koná aj národná pýcha spojená s národnou nenávisťou. Reč oddeľuje reformovaného Maďara od človeka iného jazyka. A ako neodstúpi od svojho predsudku „tót nem ember“, ³³ práve tak sa nedá vymazať z jeho slovníka výraz „luteránoskodni“. ³⁴ — Je to láska navzájom nevraživých

nevlastných detí, ktorá združuje tieto „sesterské cirkvi“. A i tu ľahá kratšie luterán. Kde sú luteráni slabšou stránkou, tam bujnie robenie prozelytov, a niektorý reformovaný kazateľ, napriek tomu, že jeho viera nie je samospasiteľnou, natoľko je upriamený na jednu luteránsku dušu, že sú na to príklady, ako sa snažil najmä nevestu, prv než ju sobášil, získať pre svoje učenie o predestinácii. Nech to zneje akokoľvek neuveriteľne, je to predsa pravda. — Keby prišla zamýšľaná únia týchto cirkví — nevlastných sestier, ako ju sangvinický gróf Zay cez trúby maďarskej žurnalistiky dal do sveta roztrúbiť nielen ako žiadanú, ale aj celkom určite úspech sľubujúcu záležitosť, na ten spôsob, aby zlúčila tieto heterogénne elementy, potom by, prirodzene, prestali všetky trenice. No my máme veľmi závažné dôvody pochybovať o tom. Luteráni slovenského jazyka mali k tomu od začiatku istú nedôveru: akože by aj mohli očakávať niečo dobrého z ruky takého darcu, ktorý sa zaoberá fixnou ideou pomaďarčiť celú krajinu a ktorého všetko úsilie ta smeruje, preseknúť životný koreň slovenského kmeňa. Sotva jeho poštár, istý maďarský žurnalista, túto samu osebe krásnu ideu roztrúbil, už podozrenie, ktoré sa vzbudilo v jednotlivcoch, našlo prístup do srdca mnohých, že totiž celá únia, ako ju projektuje človek takéhoto zmýšľania, je len zle maskovaný prostriedok, majúci napomôcť pomaďarčenie krajiny a tým aj vyničenie Nemaďarov. Reformovaní sa zo začiatku v pohrdavom tóne vyslovili o celom tom zjednotení. Bola reč o luteránoch, chudobných na peniaze: csupa szegény-ség!³⁵ Zároveň: strašne málo sa nám pomôže s týmito úbohými bedármi. Neskoršie sa už chopili toho. Ak by však z vecí naozaj bolo niečo, tak by asi páni v žiadnom inom zmysle neprivilili na zjednotenie, len na také, na aké by pristala aj katolícka cirkev, totiž odpadlíkov znova prijať do svojho lona, ale zo svojho ani najmenšie nepopustiť. — Nuž a neurobí nakoniec vláda čiaru cez rozpočet? Možno tu počítať na jej súhlas, keď istý povestný, ale v tomto prípade veľmi nerozvážny rečník³⁶ na generálnom konvente v Pešti roku 1841, na ktorom boli prítomní i mnohí katolíci, na taký nemotorný spôsob prezradil úmysel, ktorý majú za lubom podľa jeho stupidnej mienky? No a rozhodné uznesenie, ktoré vyniesla jedna reformovaná superintendencia po rozvážnej reči svojho superintendenta Štefana Pappa, pravdepodobne urobilo koniec celej tej veci. A gróf Zay nech sa díva, ako pochodí so svojim ubezpečením, podľa ktorého neumrie prv, kým sa neuskutoční táto únia spolu s úplným pomaďarčením Uhorska. Ak je jeho proroctvo pravdivé, tak mu Pán života určil Matuzalemov vek. Únia spolu s mnohými inými zbožnými želaniami, súčet ktorých rastie od jedného krajinského snemu k druhému, navrstvená na tú istú hromadu, bude čakať na svoje budúce vzbudenie z mŕtvoty. My to nepokladáme práve za nejaké veľké nešťastie, lebo keby sa toto zjedno-

tenie čo len napolovicu uskutočnilo, čo ostatne ani v Prusku, kde mu priskočili na pomoc racionalizmus a kde ho kráľovská moc nielen napomáhala, ale zrovna nanútila, nebolo úplne uskutočnené, pretože aj „staroluteráni“ chcú žiť – tak by aj u nás namiesto zjednotenia nastalo tým väčšie roz-dvojenie a zostalo by ako trpké ovocie po kvete, ktorý je sám osebe roz-košný. – Je teda celkom správne, keď všetko zostane po starom.

Ako však rozdielne konfesie nežijú jedna pri druhej veľmi priateľsky, tak sú aj katolícka a protestantská cirkev vo svojom vnútri samy so sebou rozpadnuté. Už aj kňazi katolíckej cirkvi sú nedôslední. Celých päťdesiat rokov pokladali aj miešané manželstvá za sviatosť: naproti tomu je však primasom krajiny vo veci miešaných manželstiev vydané nariadenie tak upravené, že sa zdá odporovať tomu náhľadu. Odrazu im prišlo na myseľ v zákone stojace slová „coram parocho“³⁷ tak vykladať, že má kňaz stáť iba ako figurant pri uzavretí miešaného manželstva, kdežto prv sa neurážali na tom požehnať miešané manželstvá. Kánony cirkevného snemu v Tridente dávajú sviatosť manželstva posvätiť skrze kňaza pred oltárom a teraz hľa, pápež to inakšie nariaďuje a rozkazuje snúbencov zosobášť mimo kostola a len čírym štatistom. Túto nedôslednosť Beöthy logicky dokázal v známej odpovedi na sebe adresovaný biskupský list. No a ľud stratil dôveru k svojim duchovným vodcom. Veriaci sa pýtajú: Ako je to, že vy ako ťažký hriech proti Bohu to zatracujete, čo ste tak dlho schvaľovali, a prinajmenšom trpeli? Tak ste teda vzali svoj podiel na cudzom hriechu. Ako je to, že niektorí kňazi požehnali aj miešané manželstvá, kým zas iní odopreli cirkevný sobáš? Vari je to jedno a to isté, či ma sobáší farár a či poštmajster z Levenzu alebo kováč z Gretna Greenu?³⁸ Môže sa tak ľahkomyselne zaobchádzať so sviatosťou? Ak je platné manželstvo na tento spôsob uzavreté a prítomnosť duchovného sa požaduje len preto, aby manželstvá neboli uzavierané clandestine,³⁹ prichádza sa do pokušenia pokladať také manželstvá len za občianske zväzky a vynára sa myšlienka, že bude užitočnejšie ich uzavierať pred občianskymi vrchnosťami. Kto za takýchto okolností udeľuje manželskú sviatosť, je to kňaz alebo snúbenci sami? Táto otázka, ktorú dokonca pápeži veľmi schytrale nechali neriešenú, zdá sa teraz byť rozriešená okolnosťou, že pri miešaných manželstvách, ktoré sú predsa tiež sviatosť, bez kňaza, vystupujúceho len ako číreho svedka, možno sa veľmi ľahko zaobísť. Neutrpiť tým vážnosť učiteľov viery? A nebude si ľud menej ceniť manželstvo než doteraz? Mysliace hlavy nemálo sa pozastavujú nad tým, ako je to možné, keď je požehnanie manželov dogma, že ju klér už päťdesiat rokov jednako len udeľoval? Ak je to však disciplinárna vec (tak rozmýšľajú ďalej), v tom prípade prislúcha štátu jus circa sacra,⁴⁰ podľa ktorého je oprávnený dozerať na

cirkevné nariadenia a zamedziť tie, ktoré sa nezrovnávajú s krajinými zákonmi. Ak sa však ďalej hovorí, že sa tu lavírovalo a miešané manželstvá (tie však, dajte dobrý pozor, involvujú ťažký hriech proti Bohu) doteraz preto strpeli, lebo tu a tam nekatolíkmí vystavené reverzy cirkvi získali niekoľko duší, toto vysvetlenie v očiach rozumne mysliacich katolíkov znížilo vážnosť cirkvi. Tí sa totiž pýtajú: Čo je to za morálka, ktorá s ťažkým hriechom proti cirkvi, prírode a Bohu nielen súhlasí, ale ho aj napomáha, preto, aby sa tým niečo získalo? Či treba kvôli dobru zle robiť a hrešiť proti Bohu, zatiaľ čo sa mu chce slúžiť? A keď pri miešaných manželstvách za zásteru toho ináč nesyľchaného pokusu berú skutočnosť, že je pre katolícku matku hrozné čiastku svojich detí, totiž synov, nechť akoby diablove zapísať, prečo chcú evanjelickú nevestu, ktorej deti bezťak prislúchajú katolíckej cirkvi, donucovať aby si zmenila vieru? Sú aj iné otázky spojené s touto! Prečo pripúšťajú niektorí kňazi protestantských krstných rodičov, kým iní ich rozhodne odmietajú? A kým je kacírskou rukou vykonaný krst platný pred Bohom i ľuďmi, prečo sa vzpierajú pripustiť kacírov za svedkov krstu? Čo je to za nedôslednosť, katolíckym šestonedielkam, ktoré mali to nešťastie chlapca porodiť, odopierať požehnanie, kým humánni kňazi požehávajú aj také matky? Je ďalej otázka: kto z tých dvoch má pravdu? Má pravdu Bezerédy, ktorý dogmu svojej cirkvi v jednom snemovom zasadnutí práve preto verejne dezavoval, že podľa nej všetko, čo nie je katolícke, je odsúdené na večité zatratenie? Alebo má pravdu onen prepošť, ktorý, keď gróf Teleki istou dilemou klér vohnal do úzkeho, v istom stoličnom zhromaždení sa nepokryte vyjadril, že katolíci mohli, bez toho aby tým ublížili svojmu svedomiu, nepripustiť miešané manželstvá, keďže katolíci odsudzujú všetkých nekatolíkov a v dôsledku toho nemôže im byť ľahostajné, aby deti z miešaných manželstiev prišli o spásu svojej duše? Preto sa istý veľmi vážny a ctihodný muž na peštianskom stoličnom zhromaždení vyslovil, že sa hanbí patriť do takej cirkvi, ktorá sa priznáva k podobným nehumánnym zásadám. Keďže katolícka cirkev tak macošsky nakladá so svojimi deťmi, v mnohej hrudi sa už pohla túžba hľadať stratený mier v inej cirkvi.

Slovom, páni sa zamotali a pápežský meč uzol len rozsekol, ako obvykle: snemovým stavom zostala robota ho rozuzliť. Na tento zmätok istý osvietený muž v jednom stoličnom zhromaždení vtipne poznamenal: „Alebo má klér múdrosť, alebo múdrosť opustila klér.“ Keby boli aj iní kňazi takí uprimní ako známy Horárik,⁴¹ ktorý mal tú smelosť verejne povedať, že zo svojej strany neschvaľuje prax, akú zaviedli pri miešaných manželstvách, musela by medzi páni vládnuť oveľa väčšia roztržka než tá, o ktorej sa Palingenius odvážil povedať: *Deme autem lucrum, superos et sacra negabunt.*⁴²

Ak sú roztržky v takej cirkvi, čo je vybudovaná na rímskej skale, proti ktorej tupé šípy skutočne mocnej výrečnosti vykonajú tak málo ako morské vlny proti skale Gibraltaru, ako to len musí byť s cirkvou stojacou na takých slabých nohách, ako je evanjelická! Tá okrem všemocného katolíckeho kléru počíta medzi svojich nepriateľov aj *hierarchiu aristokratizmu* a sčasti aj fanatizmus rečových dobyvateľov. Ty, úbohé stádočko, môžeš hovoriť o šťastí, že ňa toľkí tvoji protivníci nerozdrvili. A — zachovaj si to — nemáš istotu ani pred svojím vlastným plodom. Pokiaľ ide o duchovenstvo luteránskej cirkvi, ono sa pre maďarizáciu stalo natoľko nejednotným, že obe strany jedna druhú sledujú podozrievavým pohľadom a nezmieria sa tak ľahko. Jedna strana skutočne myslí na to, čo je neuskutočniteľné, to značí na úplnú maďarizáciu, kým druhá sa drží zákona, ktorý nežiada a ani nemôže žiadať vničeniu prevažnej časti obyvateľov Uhorska. Táto triezva strana duchovenstva je však pokladaná za nevlasteckú, za zradcovskú. Nehumánne slová istého luteránskeho seniora, ktoré citoval Anonymus Belae regis Notarius,⁴³ charakterizujú zmýšľanie tejto prepiatej strany, prechovávané naproti svojim slovenským bratom v čiernych kabátoch.

A aké roztržky vyvolali osobovačnosti svetských v cirkvi, zriadením beztak len slabo spojenej! Nikdy si luteránska hierarchia na svojom vlastnom území, totiž v cirkvi, nedovolila toľké osobovačnosti ako aristokracia za našich čias.

Duch protestantizmu a cirkevné zriadenie, ako sa pozvoľna vytvorilo v Uhorsku, požaduje rovnomerné rozdelenie práv medzi duchovenstvo a svetských. Vo všetkých väčších i menších zhromaždeniach cirkevných zborov malo sa pod dvojím predsedníctvom jedného duchovného a jedného svetského rokovať o blahu jednotlivých zborov alebo celku. Čo sa však stalo? V istej dedine, meno ktorej zamlčime, bol cirkevný konvent. Kazateľ začal čítať zápisnicu z posledného zasadnutia. sotva bol na začiatku, keď ho pri slovách: „pod predsedníctvom pána miestneho dozorcú N. N. a miestneho kazateľa N. N.“ prerušil istý prítomný šľachtic, nepokojný duch. Ten totiž prudko žiadal škrtnúť posledné slová, lebo vraj kazateľovi neprislúcha spolupredsedať. — Kazateľ poznal svoje práva a odvolal sa na Cirkevné zriadenie, ktoré zostavil Gregor Berzeviczy, ako aj na zvyk a obyčaj, ktoré v Uhorsku zastávajú miesto zákona. — Šľachtic, ináč skostnatelý aristokrat, tentoraz, keď išlo o pokorenie duchovného, bol nadostač láskavý pokoril sa pred sedliackym ľudom, prítomným v zhromaždení a jemu (čujte!) ponechal rozhodnutie o otáznom predsedníctve. — Sedliaci, ktorí videli nevhodnosť celého, mlčali. Vtedy satrapa besne vyskočil, aby duchovnému vytrhol pero z ruky a tie slová v zápisnici vyčiarol. A keďže ten neustúpil, vrhol sa na kalamár, ale nevedel poliať čiernou

omáčkou tie preňho urážlivé slová. — Pre sedliacky ľud to veru iste bola povznášajúca scéna! Ešte viac. Sú prípady, že kazateľa jednoducho ani nepozvú na miestny konvent. Hovorí sa, že sú i takí seniori, ktorí nechávajú dozorcú samého predsedáť. Dokonca v zápisnici Preddunajskej superintendencie nachádzame len dištriktuálneho dozorcú na čele, a superintendent figuroval medzi „prítomnými“. Nevieme, či je aj dnes tak. — Nuž a keď je generálny dozorca, prečo sa mu nedá k boku generálny superintendent? Keď niektoré senioráty urobili tento oprávnený návrh, voľba generálneho superintendenta bola istým uznesením na posmech odložená „na lepšie časy“. — Jedna zo štyroch superintendencií⁴⁴ sa pre túto anomáliu fakticky oddelila od ostatných a koná samostatne. Ona obosiela síce generálne konventy dvoma stereotypnými vyslancami, ignoruje však tak generálneho dozorcú, ako aj uzavretia konventu a berie účasť len na výhodách, ktoré akýmkoľvek spôsobom dostáva celá evanjelická korporácia, ale farchy nechce znášať spolu s ostatnými.

Ak by táto satrapopapia,⁴⁵ ktorá sa takto vynára, duchovný stav zatísila celkom do úzadia a zmocnila sa celej cirkvi, dostal by protestantizmus v Uhorsku stovky pápežov, a to by mu prinieslo trpké ovocie. No a akých pápežov! Tu nejakého sotva školu odbehnuvšieho mladého pánika, tam iného, ktorý má vo zvyku nazývať sa patrónom; alebo zase iného s koženou zásterou alebo indigovomodrými prstami a podobne. Lebo za svetských dozorcov sa podľa obcí volia ľudia z každého stavu a tak sa stávajú prípady, že učení, v úrade ošedivený kazateľ je koordinovaný mladému sedlárskeму majstrovi. Áno, dozorcovia sa celkom vážne držia toho, že je kazateľ im podriadený. Títo dobrí páni totiž zabúdajú na jedno, že sú dozorcami cirkvi a nie dozorcami kazateľov. —

A aké zmätky nastávajú v evanjelickej cirkvi pri voľbe každého kazateľa alebo učiteľa! Tu len skutočne vidieť, ako voľne súvisí hlava s údmi.

Seniorálne, dištriktuálne a generálne konventy sú miestami pletíh pre výrečných advokátov alebo iných ľudí, ktorí chcú na obdiv stavať svoju múdrosť a nechať počuť svoj hlas. Vyslanci sa menujú síce v rovnakom počte, duchovní i svetskí, ale hlasy sa nepočítajú. A keďže okrem vyslaných aj každý prítomný má právo do veci hovoriť, tak bude hŕstka beztak nejednotných duchovných prekričaná a uznesenia vynáša prevažujúci počet svetských. Tak sa majú veci a kýmkoľvek sú nie sankcionované akty synody, nemožno ani myslieť na nejakú jednotu. Ale tieto dnes už vyšedivené akty, tak ako ich ukovali pred päťdesiatimi rokmi, neprinesú nijaký prospech evanjelickej cirkvi. Duch protestantizmu im je celkom cudzí a aj tu odvšadiaľ vykúka pápež v atilovom kabáte.⁴⁶ A keby návrh, ktorý urobili niektoré premúdrele senioráty, aby sa totiž superintendenti

volili každé tri alebo každých šesť rokov, nebol stroskotal na rozumnejších náhľadoch ostatných seniorátov, boli by sa ešte len zväčšili doterajšie zmätky. A od niektorých hrdinov sľubovaná emancipácia učiteľov bola by v každej obci len zvýšila napätie, ktoré obvykle panuje medzi kazateľmi a učiteľmi. Emancipácia učiteľov je hotový nezmysel lebo ako možno tam hovoriť o emancipácii, kde neboli žiadne mancipácie?⁴⁷ Alebo či nemá byť duchovný o stupienok vyššie ako učiteľ? Či sa má dozor nad ľudovými školami, ktorý prislúcha kazateľovi, pokladať za ujarmenie učiteľa? Komu by sa mohol tento dozor nad školou aj tam, kde je na to súci muž zo svetského stavu, lepšie zveriť ako miestnemu kazateľovi, ktorý v dôsledku svojich predchádzajúcich štúdií a svojho povolania sa v tom lepšie vyzná ako ktokoľvek iný, a ktorému najväčšmi na tom záleží, aby zo školy dostal rozumných poslucháčov? — Ak by sa liberalizmus natoľko pripustil, že by sa privolilo aj na tento druh emancipácie, vtedy by len zbadali zbory, akému rozvratu by vydali na pospas svoje kostoly a školy. Dodajte ešte k tomu obyčaj zavedenú u reformovaných, ktorá pod menom *marasztás*⁴⁸ každého duchovného pastiera kladie do kategórie pastiera dobytká, a ja neviem, čo za plevel by ešte mohla vyrásť v lone evanjelickej cirkvi, aby otráвила jej životný princíp.

O reformovanej cirkvi nevieme okrem práve uvedenej neplechty uviesť nič takého, čo by mohlo napomáhať jej vnútorný rozklad. Zdá sa stáť pevnejšie. Ale aristokracia luteránskej cirkvi by celkom dobre mohla ísť do školy k aristokracii kalvinskej cirkvi.

Ak zostane protestantizmus aj naďalej takým, aký je dnes, katolíci nepotrebnú inšie ako zložiť ruky do lona a jednako zvíťazia. — Ak sa budú pokojne prizerať boju, mnoho tým získajú. Lenže s protizákonným pokusom v miešaných manželstvách, s požadovanými reverzmi, s pápežským breve rozbúrili mysle, srdcia urobili voči sebe predpojatými. Protestantov veľmi utvrdili v prítulnosti k ich cirkvi a z vlastných (katolíckych) radov im dohodili závažných priaznivcov a priateľov. Ukázalo sa to tak skvele najmä na posledných dvoch krajinských snemoch, kde práve najvýznamnejší rečníci, najosvietenejšia časť šľachty, najvýznačnejší magnáti bránili ich oprávnenú vec.

II. ANI ŠKOLA A VEDA

nezostala ušetrená od zmätkov prítomných čias.

Nechceme tu nijakej skúške podrobovať cenu školského systému, podľa ktorého sa majú spravovať všetky katolícke vyučovacie ústavy. — Našou úlohou je len upozorniť na zmätky, ktoré sa zmocnili aj školstva. Keďže

katolícke vyučovacie ústavy usmerňuje jeden a ten istý systém a spravuje ich to isté najvyššie riaditeľstvo, ide u nich všetko svojim chodom, takže o roztržkách tu nemôže byť ani reči. — Určité anomálie však aj u nich zapríčinila maďarizácia, a tie sa môžu len časom urovnať. Sú školy, v ktorých latinčina ešte vždy vedie hlavné slovo, a sú naproti tomu iné, kde, bez toho, aby boli vyčkali úpravu hlavného riaditeľstva, svojvoľne zaviedli maďarčinu za vehikel⁴⁹ vyučovania.

Na reformované školy maďarizácia, prirodzene, nemá nijaký účinok, ale niektoré vyššie a nižšie školské ústavy sú tak málo spojené spoločným zväzkom, že kolégiá a školy v Debrecíne, Sárospataku, Pápe, Lučenci a iné počínajú si každá podľa svojho vlastného systému.

O zriadiť sa majúcej reformovanej vysokej škole v Pešti chceme len to podotknúť, že dve univerzity v jednom a tom istom meste sú neslýchaný luxus a že je tá škola zbytočná pri veľkolepých kolégiách v Debrecíne a Potoku. Prečo nevynaložiť státisíce, ktoré potrebuje univerzita, na iné užitočné ústavy, pre slepých a hluchonemých alebo pre vzdelanie ľudí, ktoré, ak sa má vydať, vyžaduje lepšie platených učiteľov?

Najhoršie sa majú luteránske školy. Hoci sa nedá poprieť, že ich ľudové školy, najmä slovenského národa, dokonca i na dedinách z jednej strany sú hŕfnejšie navštevované ako školy iných konfesií, z druhej strany sú aj priemerne lepšie usporiadané, no práve pri nich je zo všetkých konfesií najviditeľnejší vplyv maďarizácie so všetkými jej dôsledkami. Čo dobrého možno od týchto škôl očakávať pre tú v najnovších časoch všade rozhlasovanú osvetu ľudu, keď sa v nich slovenským alebo nemeckým deťom poskytuje prvé vyučovanie v reči im cudzej a prostredníctvom tej reči? Tam, kde na znalosť maďarskej reči zvlášť naliehajú a všetko ostatné, dokonca i známosť božích vecí, zatláčajú do úzadia? Peštiansky evanjelický zbor odmietol úmysel svoje nemecké školy úplne pomaďarčiť, pretože jeho deti, zahnané raz ktovie do ktorých svetových končín, potrebujú *nemecké* vzdelanie.

Vyučovanie latinskej reči chceli niektorí, čo nevidia ďalej ako po koniec svojho nosa, celkom vyobcovať zo škôl. Lepšie informovaní však už teraz vidia možné následky, ak by sa na tento spôsob znalosť latinskej reči, ktorú Uhor nikdy nemôže postrádať, mala stať výlučným vlastníctvom kléru.

Na vyšších vyučovacích ústavoch sú profesori, ktorí neovládajú maďarskú reč, a tu sú na mieste latinské a maďarské prednášky.

Sú zas iné školy, na ktorých je ten istý prípad, aký možno nájsť podľa jednej správy, predloženej Chorvátskym kráľovstvom na vysokú miestodržiteľskú radu, že je totiž dosť učiteľov, ktorí by boli schopní prednášať po maďarsky, ale pri nedostatku mládeže zbehlej v maďarskej reči boli by nútení kázať prázdny stenám.

Až do najnovších čias boli evanjelické školy, pokiaľ ide o spoločný študijný systém, hotovým chaosom. V každej škole bol zavedený iný systém. V mnohých bol, ako čo by ho ani nebolo bývalo. Každý novodošlý profesor, všade tam, kde neprichádzal do kolízie so žiadnym kolegom, riadil sa podľa svojho vlastného náhľadu. Áno, boli aj takí úslužní profesori, ktorí sa natoľko znížili, aby sa zapáčili niekoľkým študentom, že alebo zmenili vyučovacie hodiny, alebo školskú látku tu zúžili a tam zas rozšírili, alebo od tej či onej vedy celkom dispensovali. Prešporok má už dlhý rad rokov taký systém, ktorý platí práve len pre toto lýceum. — Potiská superintendencia prijala pred niekoľkými rokmi svoj vlastný školský systém pre všetky svoje lýceá a gymnáziá. Napokon sa všetky superintendencie na generálnom konvente v Pešti roku 1840 rozhodli prijať učebný plán, vypracovaný pánom dvorným radcom Ludovítom Schediusom a ním samým zrelo premyslený. No a po tomto úvode napokon v Uhrovci zo všetkých vyšších školských ústavov zhromaždení profesori pod predsedníctvom pána generálneho dozorca vypracovali a definitívne prijali pre všetky evanjelické školy Uhorska určitý študijný systém. — Tým sa v tomto ohľade urobí koniec všetkým školským zmätkom. Nech je povedané na chválu tomuto zhromaždeniu inteligentov, že kým maďarománia chce všetko nemaďarské od koreňa vyničiť, ono, ako sa aj patrí, v ľudových školách ponechalo na vôľu vyučovať v materinskej reči.

Iné zmätky povstávajú zo zásahov, ktoré si niektorí nepovolani dovoľujú vo veci dozoru nad školami. — Kým totiž sám zákon v tomto smere ponecháva voľnosť evanjelikom, a superintendent v dôsledku svojho úradu má právo a povinnosť hlavného dozoru, a seniorátni ustanovení dekanı dozerajú na ľudové školy, tu a tam si niektorý slúžny dovolí vydržiavať školskú skúšku a predstavený istého zboru, ako sme to vyššie spomenuli, dokonca sa superintendentovi odváži upierať právo dozoru.

Napriek tomu, že sa v Századunk istý zaslepený patriot tak užitočne vyslovil o ľudovýchove v Uhorsku, že on každého, kto hovorí o jej nedostatkoch, pokladá za apoštola parížskej propagandy, uhorské stavy sa tým zaoberajú a viacej stolíc vymenovalo na tento cieľ komisie z duchovného i svetského stavu bez rozdielu vierovyznania.

Aké zmätky však povstanú z tohto samo v sebe chválitebného podnetu, keď každá stolica sama pre seba a každá na iný spôsob zariadi túto vec! V tom sa iste zhodnú všetci rozumní ľudia, že sa, ak má byť lepšie v krajine, musí začať so vzdelávaním ľudu prostriedkom dobrých dedinských škôl. — Ale keď tú vec bude treba uskutočňovať, nastanú ťažkosti, ktoré sa nedajú len tak ľahko odstrániť. Myslíte si hádam, že sa klér, ako veci teraz stoja, bude tak správať, aby sa o tom aspoň poradil so svetskými? — Ak má byť lepšie s dedinskými školami, je prirodzené, že musíme mať

dobrych učiteľov. Aké veľké sú už teraz nároky na luteránskeho dedinského učiteľa! Musí mať najprv schopnosť vyučovať, musí vedieť spievať a hrať na organe a keď potreba vyžaduje, musí byť schopný aj kázať; musí obľátky piecť! Ak je to človek, aký má byť, musí viac vedieť ako sám kazateľ — a je, kýmkoľvek trvá vyučovanie, aj omnoho viac zaujatý ako tamten. No a s malými výnimkami luteránski učitelia skončili filozofické a teologické štúdiá prv než nastúpili svoj úrad. — A čo je to za chatrná odmena za tak mnoho služieb! Ak sa chcú lepšie hlavy získať pre toto povolanie, treba im ukázať oveľa lepšie výhľady do budúcnosti, to znamená lepšie ich platíť. Ak sa majú tieto lepšie hlavy pre svoje dôležité miesta cieľu-primerane vzdeláť, je na to potrebný osobitný učebný ústav. Všetko to zas vyžaduje peniaze. Odkiaľ ich vziať? Ako to sedliak zaplatí? Či by nebolo omnoho lepšie, tie státisíce, ktoré sa venovali na Akadémii a na divadlo, venovať na tento nadovšetko prospešný cieľ? — Niredháza chce zriadiť seminár pre učiteľov a chce dať na jeho založenie značné príspevky. Keďže však práve tento luteránsky Jeruzalem veľmi zapácha maďaromániou, srdcia Slovákov sa odcudzili tomuto ináč všade vo vážnosti stojacemu zboru. — Ináč musíme už vopred na to upozorniť, že by sa veľmi sklamal, kto by od podobných seminárov očakával všetok prospech pre zlepšenie dedinských škôl. V Nemecku aspoň, poučení skúsenosťou, už im dávnejšie prestali prikladať väčší význam. — Hlavná vec sú peniaze! — Lepšie platte týchto veľmi potrebných ľudí, a potom ani tá najlepšia hlava nebude odmietat toto povolanie, kým sa až do tejto chvíle na evanjelických školách nachádza veľmi málo takých osôb, ktoré by s potešením boli išli za učiteľov. Ak má byť lepšie, muselo by aj celé postavenie učiteľa, a najmä jeho vzťah ku kazateľovi a sedliakovi, byť výhodnejšie než bolo až doteraz v katolíckych zboroch, takže tu by nezaškodila určitá malá emancipácia.

Ani snaha fanatizmu, zničiť na prešporskom lýceu so všetkými potrebnými právnymi formami založenú a už aj premlčacím právom upevnenu katedru slovenskej reči a literatúry, ba dokonca prekážať gramatickým a štylistickým cvičeniam v materinskej reči medzi študentmi na všetkých evanjelických školách, taktiež nepriniesla žiaden pokoj do škôl.

A milá školská mládež, tá ešte len poskytuje najľúbeznejší obraz roztržiek! O národnej antipatii, vyvolanej maďaromániou, si ešte povieme. Tu chceme uviesť len tú okolnosť, aký zlý duch sa zahniezdil od istého času medzi mládežou. — Aj ona sa chce emancipovať a pracuje na tom. Zdá sa, že ju ovláda esprit de corps.⁵⁰ Aj odtiaľ pochádza príčina maďarizáciou navrstvenej priehrady. Chceme pomlčať o faktoch, ktoré by mohli dokázať toto tvrdenie. Jeden jediný, študentmi istej školy na plese v máji roku 1841 spôsobený a pre ich tam prítomných profesorov nanajvýš potupný exces⁵¹ dokazuje, ako ďaleko to až privádza drzosť maďarománie. —

Lud je neukáznený, a máme sa čo úfať ozaj peknej generácii, ak sa tomuto zlu neurobí prietrž zostrenou disciplínou. Kto však bude dostatočne zdantý spútať odpútaného ducha, keď sa aj istému vysokopostavenému mužovi⁵² zazlievalo, že pokračoval tak ostro, ako vyžadovali okolnosti, aby obnovil disciplínu v Prešporku?

Tieto zmätky v školách, prirodzene, musia škodlivo účinkovať aj na vedy. Maďari, podporovaní hojnými peňažnými prostriedkami, a majúci výhody v činnosti Maďarskej akadémie, neuveriteľne mnoho vykonali v posledných dvoch deceniách. Čo však máme povedať na to, keď počuť, že v Pešti zhromaždení prírodovedci pripúšťajú vedecké prednášky len v maďarskej reči, iba čo si náš Pongrác dovolil jednu prednášku po nemecky. Ešte krajšie zneje toto: Bartoságh opísal pôvodne po maďarsky racionálne hospodárstvo v Alcsúte, a neskôr vydal z toho po nemecky výťah v Ofener Gemeinnützige Blätter. Török mu nesmierne zazlieval tento nevlastenecký čin. Bartoságh napísal proti tomuto nezmyselnému útoku tieto zlaté slová: „Keďže je nepochybné, že Uhorsko v záujme svojej národnosti uhorskú reč urobilo originálnym orgánom svojho zákonodarstva atď., určite sa to vôbec nerozprestiera na pole vied, ktoré nepatria výlučne žiadnemu národu a žiadnej reči, ale sú všeobecným majetkom všetkých civilizovaných národov. Tento prípad nie je vôbec vo vzťahu k poľnohospodárstvu a priemyslu, lebo národné bohatstvo Uhorska sa zakladá až príliš na výmennej potrebe a výmennom styku jeho mnohorejazyčného obyvateľstva a pod vplyvom nemeckej inteligencie a nemeckého obchodu.“

Kým sa schladí zbesilosť maďarizátorov a kým maďarská reč ako vehikel výučby⁵³ dosiahne samovládu, bude panovať u nás rovnako v školách, ako aj vo vede ešte väčší zmätok než prv.

A teraz sa chceme obrátiť k zmätkom, ktoré vládnu

III. V POLITICKOM ŽIVOTE

Myslíme tým boj, ktorý je nútená podnikáť svetská moc proti moci kléru.

Cirkev a štát sa navzájom ostro zrazili a reprezentácia Saladskej bez obalu vyložila, že cirkev v mene svätej viery začala tajný boj proti zákonu a štátu. Našla však bdelého toho, ktorého povolanie donáša so sebou chrániť štát a jeho zákony. Len čo totiž stavy so zhrozením zbadali tento rukolapný zásah kléru, pozdvihla svoj hlas najprv Gemerská a potom aj

iné župy. Aké debaty to vyvolalo! Aká hrmavica sa tu zniesla na tonzúry! Čo zlého sa mohlo povedať na celý klér alebo jednotlivých hriešnikov z jeho stredu, od Torquemadu, Bartolomejskej noci, dragonád vo Francúzsku, hrôz jedného Albu, porážky pri Varne, jezuitmi schvaľovaného zavraždenia kráľa a onej hroznej zásady, podľa ktorej cieľ posväčuje i najbezbožnejší prostriedok, od jezuitmi spôsobeného desaťročného prenasledovania uhorských protestantov, a najmä ich zatvorených a sčasti na galeje poslaných kazateľov, ako aj iných prostredných alebo bezprostredných neblahých účinkov hierarchie až po tajné vzťahy medzi pánmi duchovnými a ich kuchárkami — všetko prišlo na pretras a bolo vykreslené takými krikľavými farbami, že niektorá filipika tohto druhu prevážila všetky reči proti Catilinovi. Tu sa často opakovala oná scéna z Bretschneiderovho Baróna Sandaua, že „dobré živený kanonik v hlbokom base bránil práva rímskej stolice a chudý doktor práv v ostrom tenore bránil práva panovníka.“ — Ešte zbesilejšie ako prv sa viedli tieto debaty po poslednom krajinskom sneme, pretože i klér posmelený uvedeným drzým vyhlásením svojej hlavy, ostrihomského arcibiskupa, stupňoval svoju aroganciu. Došlo to tak ďaleko, že Boršodská, jedna z najvýznamnejších stolíc, navrhla vyhlásiť kňazské veľkostatky za národný majetok, obrátiť ich síce na slušné vydržiavanie kléru, ale zvyšok venovať inštitúciám slúžiacim na vzdelávanie ľudu. A táto mácia⁵⁴ našla ohlas u viacerých stolíc. Každého farára, ktorý sa zdráhal posvätiť miešané manželstvá, biskupa z Banskej Bystrice, ba dokonca samého primasa dali pod obžalobu, pretože vyhlásil, aby klér pokračoval výlučne podľa daného mu poučenia, a tým mlčky vzal na seba celú vinu. Niektoré stolice, v ktorých sa ešte stále nevyjasnilo, niektorí služobníci kňazstva a iní, ktorí sa naučili dejiny Uhorska jedine podľa príručky Glyceria Spanyika, pokladali toto správanie stavov za práve také bezbožné ako belgickými jezuitmi poštvaní obyvatelia Porýnska suverénny akt pruského kráľa v „kolínskej histórii“. Pre poučenie tohto pobožného, ale nevedomého publika (keďže iná časť čitateľského publika bude o tom asi lepšie poučená ako my sami) myslíme urobiť niečo súčasnému stavu primeraného, keď tu predložíme vo výfahu príspevok, odtlačený v Allgemeine Kirchenzeitung z roku 1839, číslo 201 a 202:

„Barón Andrassy, biskup v Rožňave, odoprel roku 1786 dišpenzáciu a sobáš katolíckemu mladoženichovi a reformátskej neveste, ktorí boli v príbuzenstve tretieho a štvrtého stupňa.⁵⁵ Napriek opakovanému kráľovskému rozkazu tvrdohlavo zotrval na svojom rozhodnutí. A keď mu, práve tak ako arcibiskupovi v Kolíne, bola daná alternatíva, alebo neprekázať tomu manželstvu, alebo sa zriecť biskupských príjmov, a on sa, práve tak ako kolínsky prelát, odvolal na svoje svedomie, bola mu ohlásená jeho

dimisia⁵⁶ v krátkom termíne ôsmich dní a okrem toho uložená pokuta päťsto dukátov ako odškodné pre snúbenecký pár. Tu si biskup vec rozmyslel napriek svojmu nežnému svedomiu, šiel do Viedne, pokoril sa a dostal milosť a s ním i jeho skoro už sekvestrované biskupstvo. Biskup však nezmúdrel na svojej škode. O desať rokov potom (1795) prebudilo sa znova jeho svedomie a tentoraz odoprel pripustiť sobáš katolíckeho mladoženicha s reformátskou ženou, rozlúčenou podľa krajinských zákonov občianskym súdom od svojho rovnako reformátskeho manžela. A keďže nedbal na niekoľko kráľovských rozkazov v tej veci, odobrali mu jeho biskupské príjmy. Uvedieme aj iné príklady vysokopostavených prelátov z dejín Uhorska, ktorých postihol oveľa horší údel ako arcibiskupa Drosteho, bez toho, aby bol preto uhorský kráľ za potrebné nachádzal písať vysvetlenia a manifesty, ako to urobila pruská vláda. – Matej, ten zveľobovaný prenasledovateľ husitov, odvážil sa napriek vtedajšej všemoci hierarchie (okolo roku 1470) zavrieť primasa Vitéza a kaločského arcibiskupa, Petra z Vardy, od roku 1480 do roku 1490 dal väzniť na Oravskom hrade. Áno, dokonca stavy sa po Matejovej smrti držali za oprávnené primasa Hypolita z Este odstrániť z jeho arcibiskupstva a neskôr i z biskupstva v Jágri, na ktoré ho degradovali (1490). Roku 1555 zakúsil kardinál Martinuzzi od Ferdinanda I. a okolo roku 1617 kardinál Khlesl za Matiaša II. a Ferdinanda II. tvrdé zaobchádzanie, bez toho, ako sme presvedčení, že by boli o tom bývali s rímskou stolicou nejaké dišputy. Sama Mária Terézia, oná vysokoctená a klérom zbožňovaná cisárovná, pozbavila miesta baróna Bajtayho, sedmohradského biskupa, pre jeho politické intrigy. Najnovší príklad toho druhu má terajšia generácia na barónovi Fischerovi, jágerskom arcibiskupovi, ktorý, napriek tomu, že bol u kráľovského miestodržiteľstva vo funkcii praesesa Commissionis ecclesiasticae⁵⁷ takrečeno ministrom cirkevných záležitostí len preto, že sa pri istej príležitosti obrátil priamo do Ríma, bol odstránený zo svojho skvelého arcibiskupstva (zriadeného roku 1804) a musel zakončiť svoj život v jednom peštianskom kláštore.“

Takto zachádzali uhorskí kráľi, na ktorých by sa dal použiť neapolský princíp „c'est le roi qui est pape“,⁵⁸ so vzdorovitými prelátmi. Dnes sú pre tých prelátov pomery priaznivejšie. Stavy ich síce ostro napadli tak na krajinskom sneme, ako aj v zhromaždeniach niektorých žúp, ale hrmavica sa vybila a nič nezapálila. Z kňazov, postavených pod obžalobu, sotva jeden zaplatil pokutu šesťsto zlatých. Zo všetkých strán sveta lietali prosbopisy k trónu, ale zostali nepovšimnuté. Mnohí sa v tej veci vyjadrili v zmysle reprezentácie Saladskej, ktorú treba pokladať za majstrovské dielo svojho druhu. V tomto podaní sa obviňuje pastiersky list, primasom vypustený, že pranieruje občiansky zákon ako hriešny, a pre-

tože v dôsledku toho prichádza zákon do rozporu so svedomím, ničí sa tým bázeň pred zákonom. Následky pravidla, vysloveného v tom pastierskom liste, sú faživé aj v mravnom a náboženskom ohľade, lebo ľud by teraz ľahko mohol zneuznať povahu manželstva, čím by musela poklesnúť jeho vážnosť, a tá je predsa základným pilierom mravnosti. — No jednako niet v samom tom usilovaní stavov nijakej jednoty a žiadnej jednomyseľnosti v boji proti hierarchii. Kým v niektorých župách začali boj na život a smrť, v iných lavirujú. Áno, ultramontanizmus nachádza vrelých obhajcov tam, kde panuje klér, alebo kde zadlžený šľachtic musí vyhľadávať za útočisko duchovný mešec, alebo kde sú presvedčení, že nemožno postrádať priazeň duchovenstva pri dosiahnutí nejakého úradu. A v dôsledku týchto okolností rozdielne vyznievajú aj rozhodnutia rôznych stolíc. Peštianska stolica a jej suseda, Ostrihomská, aký to nesmierny rozdiel! Tam liberalizmus a tu servilnosť. Čo jedna stolica prikrýva pri klére, to iné odsudzujú. A s rozhodnutím Zvolenskej stolice vedeli sa uspokojiť len málokto, hoci pritom stavy aj dôsledne pokračovali. Žiadali totiž evanjelické duchovenstvo, aby ono požehnalo miešané manželstvá, kde sa to katolícke zdráha urobiť. Zodpovednosť za to brala na seba stolica. Stavy totiž takto usudzovali: Aj keď nad odopierajúcim duchovným visí peňažná pokuta a exekúciou sa skutočne i doberie, medzitým prejde pol roka, ba ešte i viac, no on zase odoprie sobáš. Potom sa celá história začne zase znova. Snúbenci žijú medzitým v neriadnom manželstve, alebo môžu, ak puncto sexti⁵⁹ majú citlivejšie svedomie než mnohý z pánov, ktorí im odopierajú sobáš, nad tým ošedivieť a „krásny čas prvej lásky“, o ktorom by si želali, aby zostal „stále zeleným“, je medzitým nenávratne preč. Preto rozumne rozhodli, že čiastočne pre pokoj snúbencov a čiastočne z ohľadu na mravnosť bude lepšie nechať ich kopulovať skrze evanjelického duchovného, lebo ináč by nikdy nedosiahli svoj zámer. — Jedna stolica, ktorá spočiatku narobila mnoho kriku, stala sa teraz douce,⁶⁰ a podžupanovi istej susednej stolice, ktorý sa vo veci miešaných manželstiev chystal hovoriť proti kléru, dali radu aby mlčal, ak nechce prehrať svoj rodinný proces, závislý od rozhodnutia tejto stolice. Svet hovorí, že väčších krikľúňov umlčali ponúknutím značných pôžičiek, ktoré ťažko budú môcť splatiť.

Po takých mnohých a dlhých bojoch, ku ktorým, nakoľko vieme, dal prvý podnet už roku 1833 nezákonný pokus rožňavského biskupa vo veci miešaných manželstiev, objavilo sa niečo neočakávané, totiž najvyššie schválenie brevě, ktoré schvaľuje a vychvaľuje doterajší postup uhorských arcibiskupov a biskupov a dobudúcna nariaďuje práve tú prax, proti ktorej sa vyslovila väčšina uhorských stavov. Či sa naozaj zmätky utíšia a roztržky upravia a urovnajú? Či stavy naozaj niečo vykonajú, tie stavy,

ktoré, prv než sa vrátil do Ríma vyslaný čanátsky biskup, dopredu slávnostne protestovali proti každému pápežovmu vmešovaniu a proti jeho nariadeniam, dokonca aj keby sa zhodovalo s názormi samých stavov? V dôsledku pápežského breve, ktoré Jeho Veličenstvo opatrilo kráľovským placetom, je teraz neuskutočniteľná fiškálska akcia proti kňazom, ktorí odopreli posvätiť miešané manželstvá.

Tak je teraz priehrada medzi klérom a svetákmi prikrejšie postavená než dosiaľ. Klér nedbá mnoho na všetky tie stoličné uznesenia a nedáva si ani toľko námahy, aby proti otupeným zbraniam svojich odporcov nastavil čo len jeden papierový štít. Ale i deti Beliála, ako vidieť na príklade Beöthyho, nestarajú sa veľa o otcovské napomenutia alebo o filipiky svojich duchovných pastierov. Smelá odpoveď jedného podžupana na istý, na rozkaz príslušného biskupa naňho upravený, list je toho času úradne ešte nie známa. Časy sa môžu síce zmeniť, ako sme to už aj zažili, ale pri dnešnom stave vecí v Uhorsku žiaci sv. Ignáca sotva prídu k takej cti, aká sa im prihodila v Štajerskom Hradci, kde poprední mešťania na verejnej ceste bozkávajú ruku pátrovi rektorovi.

Spytujeme sa však, aby sme neboli stranícki, či v tomto boji duchovnej a svetskej moci tie moci všade zostali stáť za závorami slušnosti a spravodlivosti? Veď v podstate farári predsa len prišli do nepríjemnej alternatívy, poslúchať alebo svoju duchovnú vrchnosť, alebo svetskú, a z jednej strany utrieť stratu šesťsto zlatých a z druhej strany stratu fary. — Odoberte kléru jeho majetky, ktoré požívajú tie isté práva ako šľachtické statky, a bude to skutočne také nespravodlivé porušenie vlastníckeho práva, ako keby všetkým štábnym dôstojníkom mné nič tebe nič začali vyplácať polovičku žoldu, alebo keby kniežatu Esterházymu pripisovali, že svoj Vasvár chce odovzdať na založenie penzijného ústavu pre pôrodné baby bez miesta alebo pre invalidných profesorov všetkých vierovyznaní. Aby sa, keď chcú klér tým oslabiť, že siahajú na jeho ústavné práva, nezačínalo niečo, čo by neskoršie uvrhlo do nebezpečenstva celú ústavu. Nám sa zdá, že sa má výzbroj, keďže sa na nej stojí, nahádzať na hrbu pod svoje vlastné nohy.

Prv než túto kapitolu zakľúčime, chceme ešte poukázať na schizmu, ktorá na dvoje rozdelila mužov svetského stavu. Keby bol boj, do ktorého sa dostal gróf Széchenyi s Kossuthom pre svoj spis *A kelet népe*,⁶¹ len osobného rázu, neznamenaloby to mnoho, hoci ani to nie je prospešné pre všeobecné blaho, keď sa povadia dve také notability. Tu však ide o zásady a každý z tých dvoch má svojich prívržencov, čím sa vytvorili dve ťažko zmieriteľné strany, pretože sa krajný liberalizmus a krajný toryzmus⁶² tak môžu spojiť ako voda a olej. Teraz stoja tieto strany proti sebe so zbraňou slova a pera a pre kossuthistov je postavená batéria

v jeho Hirlape. Széchenyiho, tohto muža dňa, ktorý prebudil zo sna Uhorsko a vykonal už mnoho užitočného, bolo by treba viac šetriť. Teraz je Kossuth mužom ľudu a môže, ak dá určitú uzdu svojmu liberalizmu, vykonať mnoho dobrého.

A ešte jedno, uhorské stolice neprijímajú latinské obežníky z Chorvátska a Slavónska, ktoré naproti tomu sa retorzným spôsobom uzniesli maďarské úradné listy neotvorené späť vracaf.

Ze sa pri týchto skutočnostiach najčastejšie roztržky prejavia

IV. MEDZI RÔZNYMI NÁRODMI UHORSKA,

maďarským na jednej a ostatnými národmi na druhej strane, ale aj medzi ľuďmi toho istého jazyka, možno vyrozumiť z už doteraz povedaného.

Nadávanie na Slovákov je na dennom poriadku. Tu sa predkladá sprostá, Lutherovej klobáse nie nepodobná bájka o bielom koňovi, stokrát ohrievaná. Tam omáľajú v ústach ono neľudské príslovie: „tót nem ember“ (Slovák nie je človek). V maďarských časopisoch, najmä v Jelenkore, nezrozumiteľnom dokonca i samému rodenému Maďarovi, postavená je proti nim batéria, ktorú obsluhujú najmä odrodilí Slováci, rovnako kazatelia ako učitelia, aj istý nešťastím postihnutý Hipokrates.⁶³ A kým Maďar súkromne i verejne, ústne i písomne, vo verejných rečiach a v časopisoch môže do vôle inzultovať Slováka, zatiaľ sa Slovákov každé slovo počíta za zločin. Už to sa im na zle vykladá, že s oduševnením myslia na svoju Nitru a svoj Devín, že hovoria o sedemdesiatich miliónoch svojich rečove príbuzných. Dokonca istému superintendentovi veľmi zazlievali jeho výzor, ktorý sa zdal prezrádzať podceňovanie posvätej maďarskej reči. Kto má odvahu zastať sa svojho národa proti týmto prechmatom, a — keďže časopisy sú nadostač nespravodlivé odoprieť prijať odpoveď zo strany Slovákov — vystúpiť proti nim v letákoch⁶⁴ alebo zahraničných časopisoch, nazýva sa u nich vlastizradcom. Slovák si nebude toho veľmi všímať, lebo si pomyslí, že boli časy, keď kresťan a zločinec proti štátu boli totožné mená.

Hovoria, ako sme už naznačili, o propagande, o panslavizme, to znamená o tendencii zjednotiť všetky slovanské kmene, a tak spojenými silami všetko poslovančiť. — Kollár v istom spise⁶⁵ verejne vyslovil želanie zaviesť literárnu vzájomnosť medzi rôzne slovanské nárečia. To je ten panslavizmus. Ale ak Maďari snívajú o bohvie akej inej propagande, je to práve len sen alebo vízia človeka trpiaceho na horúčku.

Idú však ešte ďalej a vetria u Slovákov záľubu pre Rusko, ba dokonca Ruskom platených špiónov. A, ó ten nezmysel, istý reformátsky kazateľ opakovane to po iných, že si profesor Hlaváček dopisuje s ruským cárom. Človek, ktorý by v dôsledku svojho postavenia⁶⁶ mal odvracať od svojich spoluveriacich každé podozrenie, ten upodozrieval, a to v brožúre, nevinných učencov u Slovákov z velezrady. Nebolo by ani treba hovoriť o týchto nezmysloch, keby sme nevedeli, ako ľudia aj najväčšie nepravdy jeden po druhom opakujú alebo napíšu a nepresvedčia sa. Potom nie je ani div, že aj najväčšia absurdnosť sa častejším opakovaním označuje za pravdu, práve tak ako luhár po dlhšej praxi svoje vlastné luhaniny pokladá za pravdu, alebo ako veštica alebo čarodejnica nakoniec sama verí v svoje umenie. Odkedy Hallerovi, povestnému kryptokatolíkovi,⁶⁷ prišlo na myseľ odvodzovať od reformácie všetky revolúcie novších čias, našli sa, až po pobožného Görresa,⁶⁸ „ktorý v revolučnom čase pobiehal s červenou čiapkou“, mnohí ľudia, dokonca historici ex professo,⁶⁹ ktorí zdieľali oné absurdné tvrdenia napriek zrejmej skutočnosti, že práve reformácia udržala v pokoji krajiny, kde jej neprekážali v postupe, kým sa všetky novšie revolúcie odohrali v katolíckych krajinách. Tento prípad sa stal práve tu. Nejaký blázon alebo podliak roztrúsil povest o panslavizme, o rusizme, atď., a všetko po ňom vyslovovalo tie slová s vážnou tvárou, bez toho, že by boli uznali za hodno vec preskúmať, lebo išlo práve len o to, odsúdiť a — zničiť. Tak bývalo odjakživa, že každého človeka alebo každú stranu, ktorú by boli radi zničili, upodozrievali z nebezpečných plánov. Z nevinných urobili vinníkov, aby siali podozrenie a nedôveru a mohli odsúdiť. Tak pripisovali kresťanom pohanía a protestantom katolíci štátu nebezpečné zámery. — Okrašťujú sa protislovenské snahy tým, že sa maďarizácia nevykonáva násilne, čo by sme Maďarom veru ani neradili. Ale začínajú mužov, ktorí sú známi ako horliví prívrženci svojho národa, bez toho však, že by boli odporcami maďarskej reči, len preto odstrkovať pri obsadzovaní cirkevných a školských úradov, že neholdujú výhradne modlám súčasného pokolenia. No naproti tomu nadržávajú renegátom, a už majú in petto⁷⁰ niektorých obojživelníkov tohto druhu, ktorých, až jeden zo superintendentov uvoľní miesto, budú sa snažiť vyzdvihnúť na tento čestný úrad. Násilie zostáva vždy násilím, aj keď „otrocká reč je zo zlata, alebo aj keď sú putá oku nie viditeľné.“

Rôzne národy Uhorska ináč odjakživa pokojne nazívali vedľa seba. Jednotlivé škádlenia tu neznamenali mnoho. Slovák sa díval na Maďara s určitým druhom úcty a zakladal si na tom, keď mohol lámať jednotlivé maďarské slová, alebo prinajmenšom vhodne priplieť nejakú zohyzdenú maďarskú nadávku. — Tieto pocity sa teraz u ľudí vodiacich o maďarománskych pletichách, premenili na národnú nenávisť alebo, presnejšie po-

vedané, na nenávisť voči tým Maďarom a Pseudomaďarom, ktorí kážu o vničení Slovákov a Nemcov alebo svojimi slovami i činmi dokazujú pohrdanie a nenávisť voči Nemaďarom. Pri vysokomyseľných osobovačnosťach jedného národa, zákonom naskrze neuprednostneného, ktoré si on dovoľuje voči iným národom; pri upodozrievaniach Slovákov, ktorými utŕhajú týmto nevinným ľuďom, pri neslýchaných, ale bezzákladných obviňovaniach, pri ukracovaní ich prirodzených práv, či nie je potom prirodzené, že sa pošliapaný červ kriví, že prenasledovanie dráždi na pomstu a že každý tlak budí reakciu? Preto treba pripísať alebo slovenskej zbabelosti, alebo trpezlivosti, že sa táto väčšina, odrátajúc niekoľko roztrpčených brožúr,⁷¹ až dosiaľ držala tak pasívne, ako čo by si musela od Maďarov vyžobrať právo smieť po slovensky hovoriť, modliť sa, spievať i nadávať. — No Slováci sú sami sebe nepriateľmi a oni sami sú na vine, že oné zmätky a roztržky dosiahli taký stupeň, na ktorom sú teraz. Oni spali, prv než ich maďarizmus podpichol. A ešte aj teraz sa medzi nimi sotva hýbu takí ľudia, ktorí osobne si ešte žijú na pokoji. Veľmi mnohí raz sa nechcú stať Slovákami, ale berú na seba maďarskú tvárnosť. Myslia si, že fúzy a plynná maďarská nadávka postačujú urobiť klamárom cirkevnú matriku. Iní sa čoviať slovami i činmi vyslovujú proti svojmu vlastnému národu a materinskej reči. Takýchto Pseudomaďarov je celá légia, čoviať medzi samým slovenským duchovenstvom. Istý luteránsky kazateľ tohto druhu, ktorý by mal veľa príčin mlčať (poznám ja, Spiegelberg!), v istom maďarskom časopise vyniesol takýto rozsudok nad *pan-slávskymi* duchovnými (toto označenie podľa jeho návrhu znamená teda „zlého, zradného občana“): „Zo svojej strany to len schvaľujem, keď stolica, v lone ktorej žije kazateľ alebo učiteľ, o ktorom sa hodnoverne dovedie, že je nepriateľom maďarizácie, a preto vlasti, urobí s ním krátky proces a zosadí ho.“ Je síce ešte taký milostivý dovoliť, aby sa budúci kazatelia učili tú reč, v ktorej raz sami majú učiť, lenže tá reč, ktorú mládež na vyšších školách rozširuje medzi sebou, nie je vraj biblická reč, ale iná reč, obohatená celkom novými česko-slovenskými slovami! — Povedzte, vážení čitatelia, čo tu urobiť, smiať sa a či plakať? Dokonca rodení, prepíati Maďari nezbožňujú tak svoje zlaté teľa ako tento streštenec. A jednako — ó, tá čierna nevďačnosť! — slovenský ľud sa ako masa obviňuje, že pracuje proti maďarizmu, alebo, čo je jedno a to isté u fanatikov, že je nepriateľom vlasti. Skutočne, maďarizmus by si zďaleka toľko netrúfal, keby mu nenahrávali práve tí Slováci, ktorí svojím vlastným opovrhujú a potupujú ho, sú mu nepriateľskí a na spôsob obojživelníkov sa pohybujú v cudzom živle. A kým tak mnohí holdujú ultramaďarizmu, nemajú Slováci žiadneho Janka Draškoviča a nijakého grófa Leva Thuna⁷² medzi šľachtou, ktorý by sa zaujal ich veci. Niekoľkí bázlivi

Nikodémovia málo pomôžu, ba skôr škodia svojou obojetnosťou. Jediný Čaplovič⁷³ vystúpil smelo a nemaskovane, keď išlo o to, k svojmu národu, ktorý chcela pýcha ultramaďarov znížiť na kastu páriov, slovo prehovoriť a fanatikov pokarhať.

Čo sa týka Nemcov, sú aj oni, len nie tak veľmi, rozpadnutí medzi sebou, keďže aj medzi nimi mnohí nahrávajú maďarizátorom a medzi iným chcú pomaďarčiť Belú, ako prednú hradbu proti útoku ruských diel. Oveľa väčšia časť však jednako chce, ako silní Sasi v Sedmohradsku, zachovať si národnosť. Dobšinej chcú ponechať, aby nábožne načúvala maďarské kázne, ktorým nerozumie, a v najhoršom prípade aj, čo vlastne Dobšičanom slúži na slávu, aby dodávala dobrých kazateľov a učiteľov pre *maďarské* kazateľne a katedry, ktorí svojmu otcovskému mestu *celkom vážne* česť robia.

Áno aj medzi samými Maďarmi, ktorí sa až na ojedinelé výnimky zhodujú v jednom cieli, všetko pomaďarčiť, nachádzajú sa niektoré zmätky. Kým sa nová generácia teší z novoupravenej reči, sťažujú sa starší, že je tá reč ohyzdným spôsobom znetvorená novými, čiastočne zo vzduchu nalapanými slovami, zmysel ktorých je ešte stále kolísavý; že je znetvorená pre skomoleniny, prekrúteniny, vyklbenia, tvary cudzieho spôsobu, pre slovanské slová, ktoré sa až teraz správne udomácnili (čsalád, komornyik⁷⁴ a pod.). Aj nový pravopis sa protiví starým pánom, lebo je nie ani o vlások lepší, ba je ešte horší ako starší pravopis. Čitateľské publikum už preto nerozumie svoj Jelenkor, lebo stále kuje nové a nové slová, a tie zase čosi-kamsi nahrádza novými. — Ostatne sa tento Jelenkor na veľkú radosť Slovákov tak blamoval, že by ani oni sami to neboli mohli lepšie urobiť. Nejaký zakuklený Slovak zmenil tak svoj výzor, ako by chcel maďarizmus chytiť pod pazuchu a napísal do tohto časopisu článok, ktorý redaktor, pravdepodobne oklamáný vývesným štítom, vôbec nečítal. Alebo hádam tieto slová skutočne Maďar napísal?: „Slovania sú na všetko súci, pracovití, radi čítajú; koľké množstvo Slovákov je teraz, o toľko viac Maďarov bude potom. Potom budú mať naše knihy neslýchaný odbyť. Krásne umelecké diela, ktoré sa teraz pripisujú Slovákom, budú potom ku cti *nášmu* národu, a *dokonca sa zlepšia i mravy nášho ešte surového ľudu.*“ — Veľmi správne podotýka na to istý poľský časopis, prinášajúci tento článok: „Nechce sa nám veriť, že by tento článok bol napísal maďarský (sic) vlastenec, skôr sa treba domnievať, že ho všantročil do časopisu nejaký nepriateľ Maďarov.“ — A čo je najhoršie, títo Maďari ničia svoje vlastné dielo a vlastnými rukami búrajú, čo by chceli stavať. — Aj sily, ktoré vyžaduje navrhnutá obrovská stavba, zle si vypočítali. — Vlastne žiadnej ľudskej moci sa nepodarí uskutočniť všeobecnú maďarizáciu, ako to navidomoči dokázal Világosvári⁷⁵ (Der Sprachkampf in

Ungarn), tak ako sa podľa úsudku grófa Thuna (Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung) nikdy nepodari celé Čechy ponemčiť. Namiesto toho, aby získali pre maďarizáciu mysle ostatných národov Uhorska, oni ich, a predovšetkým najpočetnejší národ, Slovanov, roztrpčili a sebe odcudzili. Aké množstvo čitateľov, najmä medzi Slovákmí, odplašili si žurnalisti: lebo naozaj by nesmel byť pri zmysloch taký človek, ktorý by čítal všetky tie ničomnosti, čo ich kydajú na Slovanov v Társalkodó, Századunk, od istého času už aj v Hirlape,⁷⁶ a aby okrem toho ešte za to platil paškvilantom. Keby boli Maďari nechali veci bežať ako práve bežali; keby novinári neboli prevzali ohavnú úlohu plnými ústami roztrubovať pohrdanie Slovanov a nenávisť proti nim; keby sa neboli opovážili chúdatám slovanským defom prekážať v učení svojského šlabikára; keby neboli natiskali tak maďarské kázne Slovákom, ako v Ríme kresťanské kázne Židom; keby im neboli ubližovali v ich právach a na ich cti, atď., atď., bolo by sa Uhorsko pri indolentnosti jednej časti Slovákov a pri rozhodnej náklonnosti druhej časti Slovákov k Maďarstvu po čase stalo Maďáriou. Teraz sa však veci utvorili celkom inak. Slováci nevystupujú síce proti Maďarom útočným spôsobom, aj sa chcú podriaďiť zákonom, no nechcú sa dať vyhubiť a majú v úmysle, čo im dáva prirodzené právo a čo im pozitívny snemový zákon neberie ani vziať nemôže, a načo vystiera ruky len svojvôľa a fanatizmus, obraňovať všetkými právnymi a zákonnými zbraňami, ktoré sú im k dispozícii. Práve preto chcú bojovať proti svojim odporcom, po žľci dychtiacich škriblerov chcú vykurovať dubienkovou tinktúrou,⁷⁷ utrhačov chcú podľa mena postaviť na pranier Európy, voči protiprávnym antisociálnym úsiliam, silne sa postaví na odpor. Kde však nepostačuje ich vlastná obrana, tam privolajú na pomoc silnú ochranu spravodlivého kráľa, ktorý sa ich práve tak milostivo zaujme ako sedmohradských Sasov. A čo sa na nich nespravodlivého už spáchalo alebo ešte len spácha, okrem toho ponechajú spravodlivej Nemeze, ktorej pokutu oni neočakávajú od „ruskej knuty“, ale od onoho večitého poriadku vecí, podľa ktorého každá nespravodlivosť padá na hlavu previnilca, a to často aj dvojitou mierou.

Na a aké roztržky vyvolali tie obidva živly ešte aj

V. V RODINNOM ŽIVOTE!

A čo za zmätky môžu ešte časom spôsobiť!

Miešané manželstvá síce už aj predtým mali vo svojom lone živly rozbroja, ak jedna strana alebo aj obe strany sa pohoršovali na svojich vyznaniach. O koľko viac bude teraz narušený manželský pokoj a svornosť

medzi druhmi v manželstve aj tam, kde dosiaľ vládol pokoj. Už spomenutá reprezentácia Saladskej hovorí celkom správne, že v arcibiskupskom obežníku obsiahnuté nariadenia zakalia domáci mier mnohých tisícok ľudí. „Ludia žijúci v miešaných manželstvách — píše sa tam — zhrizia sa doteraz prežitých dní, ktoré podľa tohto učenia strávili v ťažkom hriechu. Nebudú sa ženy hroziť svojich mužov, spoločníkov ich hriechov? Nebudú pokladať svoje deti za ovocie hriechu? S týmto tiesnivým pocitom ťažkého hriechu, keďže manželstvo nemôže byť rozviazané, budú donútení pokračovať v hriechu. Iní si zúfajú, keď budú hľadať útechu v spovednici a dostanú odpustenie len pod podmienkou, že odpykajú svoje hriechy, teda tie ktoré spáchali v miešanom manželstve — môžu to však vykonať?“ My k tomu dokladáme, že ak je katolícka stránka nie dosť osvietená, aby nedbala na učenia predložené v arcibiskupskom liste, manželia obojstranne musia byť nedôverčiví k sebe, lebo katolícka stránka musí tú druhú pokladať za odsúdenú na zatratenie, a to tým viac, že ľud sa bude v tomto smere vyučovať a spracúvať. Jezuita páter Andreas svojho času kázal vo Viedni^{ch}: „Lepšie je zasnúbiť sa s diablom ako so ženou luteránkou, lebo diabla možno predsa len vyhnáť svätenou vodou a exorcizmom,⁷⁸ kým pri luteránke je márnny kríž, olej na pomazanie a krst.“ V tomto zmysle kázal istý mestský farár, a to, nevieme čo ho na to pohlo, v prvý svätodušný sviatok: „V miešanom manželstve raz to nemôže byť požehnané, keď si manželia večer líhajú do postele.“ Niečo takého by predsa malo byť pre kňaza terra incognita.⁷⁹ — Ináče si želáme, aby sa každý kňaz správal tak hlúpo ako tento, lebo podobnou drsnou rečou zmariť svoj vlastný cieľ, lebo sa aj na tejto kázni veriaci veľmi pohoršili. — Tam, kde sa katolícka stránka tuho drží svojej viery a slov svojho kňaza, nebude tam denne podnet na roztržky, ak totiž nasleduje rozkaz daný v pápežskom breve a ostro nalieha s pokusmi na obrátenie? S akou myslou budú hľadieť zvedené deti na svojho kacírskoho otca, svoju kacírsku matku, ako takých, ktorí prepadli diablovej a jeho riši! A čo za zmätkov sa treba obávať pre rodinný život v budúcnosti! Kto nám ručí za to, že sotva prejde polovička storočia, Curia romana,⁸⁰ ktorá je v manželských sporoch poslednou stolicou, nevynesie taký rozsudok, ktorý manželstvá uzavreté bez kňazského posvätenia, hoci ich dnes vyhlasuje za platné, nevyhlási za neplatné? Istá župa navrhla, aby sa platnosť podobných manželstiev zákonom zabezpečila. Neuvažovala nad tým, čo je práve teraz celkom jasné, ako málo pomáhajú aj najjasnejšie zákony, keď sa prekrútením ich zmyslu tak rukolapne elúduje.⁸¹ Zákonodarcova múdrosť nepredvídala úskoky, ktorých sa dopustia, aby zdanlivo nevinné alebo čoviac pre protestantov priaznivými byť majúce slová: „sine praejudicio religionis catholicae“⁸² alebo: „propter bonum pacis et tranquillitatem regni“⁸³ alebo: „adhuc“⁸⁴

brali sa v zmysle protestantom škodlivom, a aby práve v tom bola príčina im krivdiť.

Aj maďarizátorská zúrivosť jednotlivé rodiny v ich vnútri zmiatla alebo celkom potrhala. Pre nejakého cudzinca je to celkom nepochopiteľné, čo je v Uhorsku na dennom poriadku, že sú totiž rodiny, kde sa deti počítajú k Maďarom a ich rodičia sú Slováci alebo Nemci, ktorí to v maďarskej reči sotva ďalej dotiahli ako otec povestného „Bendeguza“.⁸⁵ Ich malí Bendeguzi sotva vypustia cez pery nejaké nemecké alebo slovenské slovo. Sú príklady, kde otec pochádza od Svätopluka, matka patrí k švábskemu národu (Nemcom), a deti predsa len maďarsky štebocú. Býva teda, ako bolo prv v belgických komorách, že sú v jednej a tej istej posteli reprezentanti dvoch národov. A keď z týchto dvoch faktorov rozdielneho jazyka sa zjaví produkt, tak bývajú v jednej a tej istej izbe reprezentanti troch národov. Poznáme luteránskeho farára, ktorý svoju ženu ustavične oslovuje po maďarsky, a ona mu vždy a stále odpovedá po slovensky v šarišskom nárečí. Mohli by sme podľa mena uviesť niekoľko takých prípadov, kde je jeden brat zarytý Slovák a druhý rýdzi Maďar, ktorí sa navzájom stretávajú ako „nepriateľskí bratia“. Kto čo chce, tým je: dnes je Slovákom a zajtra Maďarom a znova Nemcom, ak sa manželsky spojí s nejakou Levočankou.

VI.

Ak by sme aj nedoložili nič ďalšie, už z doteraz povedaného možno vyvodíť záver, že všetky tie napätia, roztržky a boje, ktoré panujú v cirkvi a v škole, medzi dvoma mocami, duchovnou a svetskou, medzi rôznymi národmi Uhorska, vo verejnom a rodinnom živote, prejavili a prejavujú škodlivý vplyv aj na denný *vzájomný styk* ľudí a na *občiansky život*.

Dôvera, s akou sa katolíci a protestanti od dlhého času obvykle vzájomne stretávali, musela urobiť miesto nedôvere, odkedy kňazstvo svoju teóriu kacírstva tak krikľavo postavilo, manželstvo s nekatolíkom prahnierovalo za hriech, a práve preto katolícku nevestu, ktorá nedokázala obrátiť protestantského ženicha, odmietalo od rozhrešenia pri spovedi, kacíra nijako nepripúšťalo za svedka pri krste.

Na druhej strane aj metodické vyhladzovanie Nemaďarov, ktoré je také očividné, a verejne ho predsa len popierajú, musí zaplašiť každú dôveru zo srdca ostatných uhorských národov, lebo za protirečením, ktoré vládne medzi priateľskými ubezpečovaniami a skutkami, treba usudzovať na skryté mefistofelské čary. — Maďari a Nemaďari na dlhé časy navzájom zanevreli na seba.

No a ak sa uskutoční vlastenecký návrh niektorých stolíc, v dôsledku ktorého každý človek svoje maďarské priezvisko preloží na maďarské alebo ho zamení s maďarským, boh uchovaj, aké zmätky to zapríčini v rôznych rodinách a vo verejnom živote! Kto má meno Szepesi⁸⁶ a je šľachtic, ten si vyprosí, aby hádam nejaký Spišiak dostal chuť sa pomocou maďarského prekladu vpašovať do zemianskej rodiny. Vo Vasárnapim⁸⁷ by veru nevidel každý človek Sonntaga. Rodina Fekete⁸⁸ by nechcela nejakého Černotu uznať za svojho príslušníka. Medzi Kossuthom a Lemoutonom by tu v Pešti ľahko mohol povstať spor, keby tamtomu prišlo na myseľ spolu s Lemoutonom podstúpiť tú istú metamorfózu a premeniť sa na Örü.⁸⁹ Keby sa aj spevec Slávy dcery mal podrobiť tejto premene, kto by potom poznal, že je Kerékgyártó vehlasným Kollárom⁹⁰ a že sa za tým menom skrývajú všetci Wagnerovci? Áno, človek je v nebezpečí, že ak by chcel svoje statočné nemecké meno pomaďarčiť, tým ho eo ipso slavizuje, keď sa napr. nechá nazývať Lamm Bárányom, Schmid Kovácsom,⁹¹ atď. Kto by bol v Szatócsovi objavil maskovaného poctivca Kramarčika, keby ho Čaplovič nebol demaskoval? Veru len malému počtu ľudí sa podarí svoje meno nezmenené podržať a zároveň ho predsa len pomaďarčiť. Kaňa (Kanya) je hotový Maďar, keď si na prvé „a“ naštepi dĺžeň. — Pri Sekáčovi, ktorý je, ako i jeho pôvod, čistoslovanský, vypo- môže aj jeden dĺžeň, lenže ani tu to nevychádza najlepšie, ak by totiž Stuhlmüllerovi prišlo na myseľ s primiešaním synekdochy nazvať sa Szék-ács.⁹²

Všetko toto možno, ak sa tak páci, pokladať za žart, na ktorom nielo vtipu. No vec má aj vážnejšiu stránku. Autor sa zo svojich mladších rokov vie rozpamätať, ako si z Talianska privandrovaný kominár v Košiciach, Casanuova,⁹³ svoje talianske meno so školáckou pravidelnosťou premenil na „Újházy“. Keďže vtedy ešte nič nebolo počuť o takej všeobecnej maďarizácii, aká sa u Bendeguza rozprestrela aj na mená štvornohých cicavcov, zemskí páni z Budimíru si toto menové príbuzenstvo s akýmiś spazzocaminajo⁹⁴ právnou cestou zakázali. — Čo, ak by si tak zmyslel nejaký taliansky medvediar na tento najľahší spôsob na svete zaopatril si uhorský indigenát?⁹⁵ Či by nebolo možné sa týmto spôsobom povýšiť do šľachtického stavu alebo si vymámiť právo na bohaté dedičstvo čírym prekladom svojho mena do maďarčiny?

Pozrite sa na ten uzol, ktorý zauzlila maďarizátorská zúrivosť a neobyčajná prax pri miešaných manželstvách! Čiastočne už rozfali ten uzol Alexandrovým mečom. Kto rozmotá tú druhú polovicu? Alebo či aj tá bude rozfatá ako onen gordický uzol?

Duch prítomného času je duchom zjednotenia, nie je to onen diabolský duch roztrieštenosti a izolácie. Aj „*Pentarchia*“⁹⁶ čiastočne jemu ďakuje za svoju existenciu. Všetko pracuje na tom, podľa toho, ako to prináša a vyžaduje zisk jedného alebo hroziaca ujma druhého. Tisíce sa združujú k jednému *spoločnému* cieľu. Nikdy ešte nebolo tak mnoho spoločností, ktoré si vytýčili šľachetné ciele, nikdy nebolo tak mnoho ustanovizní pre humanitu, priemysel, umenia a vedy, a to aj v samom Uhorsku. Aj v tom patrí palma grófovi Széchenyimu. Kasína spájajú, s niektorými výnimkami, všetkých, bez rozdielu stavu a náboženstva, okolo hracieho stola, vo fajčiarskej izbe a okolo Pesti Hirlapu. — Gräfenberg privádza pod sprchu ľudí zo všetkých krajín. Železnice spájajú malomestskú Modru s Liverpoolom; parné lode obyvateľov Zuckermändlu⁹⁷ s kongresom vo Washingtone a s Trapezuntom. Voľné časti pekného Nemecka obkľúča prínajmenšom sieť colného spoločenstva. Strhávajú sa mnohé deliace steny. To chcú urobiť aj v Uhorsku. Lenže tu začínajú navrhovať nové, hoci sa domnievali, že pracujú na páde starých. Často sa totiž pre samé stromy nevidí les, a koho slnko oslepí, vidí, ak náhodne uprie oči na smeti, aj tie sa trblietať v slnečnom lesku. Zdal sa nevšimáť si tieto zmätky aj sám ináč dobre informovaný šľachetný gróf Aurel Dessewffy. Prezrádza to jeho článok v prvých číslach Világu, čo je zároveň jeho labuťou piesňou. Udivuje nás to tým viac, keď s tým porovnáme jeho posledný na úbohú matku upravený list,¹ v ktorom doslovne stojí: „Treba denne naslúchať tepu národa, aby sa mohli dokonale rozpoznať všetky nízke vášne, nenávisť voči majetku, poriadku, vrchnosti a zákonom. Aby sa mohol poznať všetok nedostatok viery, zásad a mravnosti a všetky odsúdeniahodné živly, ktoré sa búria v našej vlasti a šíria sa s hrôzu vzbudzujúcou rýchlosťou. Treba počuť tieto do vedeckých systémov dovedené revolučné teórie, treba byť prítomným v stoličných zasadnutiach, živých takýmito elementmi, aby človek dopredu videl budúcnosť, ku ktorej spejeme.“

Ak je pravda, čo ten povedal, ktorý raz prorokoval mestu Jeruzalemu blízke spustošenie, že v sebe rozdvojená ríša vychádza nazmar,⁹⁸ naozaj nemôžeme očakávať nijakú šťastnú budúcnosť, ak sa terajšie zmätky šťastlive neurovnajú. Ak neprestane boj, v ktorom bojujú dva mocné stavy duchovnými i svetskými zbraňami, a národy i národné kmene proti arogancii *jedného* národa, a ako veríme, tak ho vybojujú, že sa aj naďalej budú pretĺkať a každý z nich i naďalej bude vo svojej vlastnej reči upravovať na Pána sveta prosbu: Zbav nás zlého, Amen! Lahko sa môže stať, že čas urobí prietrž tomuto zlu, alebo by mohla napokon vláda, ktorá dlho

mlčala a oznámila svoju vôľu len vo veci miešaných manželstiev, mocne vystúpiť, potlačovateľom znemožniť činnosť a utláčaných vziať pod ochranu, rozmotáť čo bolo zamotané, čo bolo rozhádzané usporiadať a vyrovnať. Ako sa veci majú teraz, sú osobovačnosti príliš drzé, a z druhej strany rozjatrenie myslí pre nenávisť, strach a biedu príliš veľké, náboženský cit, vlastenectvo a nacionalizmus príliš napiate, než by sa mohlo úfať pokojnému koncu, ak len nezasiahne vyššia ruka, božská alebo ľudská, ktorá by bola súca rozložiť tieto zlozvyky v harmóniu. — Dal by Boh to posledné a osvietil hlavy, srdcia však viedol k pokoju! Chráňme sa toho nechaj dôjsť k zásade: Musí byť naozaj veľmi zle, aby potom mohlo byť zase dobre!

Autorské poznámky

^a Toto presvedčenie dalo grófovi podnet, aby vo svojom Svetle vyslovil takéto tvrdenie: „Kto chce brzdiť vývoj, rozšírenie (!) a obohatenie našej reči, snaží sa nás tým faktom olúpiť o najcennejšie dobro vlasti, takže zasluhuje za to ako urážateľ, ba zrovna nepriateľ našej národnosti — kliatbu a pokutu.“

^b Zákon nepožaduje nič viac, ako učiť sa po maďarsky, pretože je maďarčina povýšená za štátnu a obcovaciu reč. Nuž, nemaďarské národy toto musia strpieť. Ale keď nestrpia prechmaty maďarománie, keď sa vzopru proti osobovačnostiam fanatikov, keď vznášajú námietky proti ich zlomyseľným obviňovaniam, keď ich hrubosť splácajú rovnakou mierou a vo všetkom sa len defenzívne správajú, kto tu — ak je slušný človek — bude hovoriť o „neskromných požiadavkách“?

^c Tak isto pokračoval pri podobnom podnete pražský arcibiskup, ktorý roku 1839 nariadil, aby sa v českých školách náboženstvo bezpodmienečne vyučovalo v českej reči.

^d Oprávnené sa hovorí: „Požadovať pre seba slobodu a iným ju nedopriať, je satira na slobodu alebo najhoršie tyranstvo.“

^e Treba nechať vláde rozhodnúť, či sa so slovenskou rečou má zaobchádzať ako s rečou slobodného národa alebo ako s rečou otrokov.

^f Representatio ac humillimae preces universae in Transilvania Valachiae Nationis, se pro regnicolari Natione, qualis fuit, auctoritate regia declarari supplicantis. (Preklad: Prednesenie a ponížená prosba celého valašského národa v Sedmohradsku, prosiaceho, aby bol kráľovskou mocou vyhlásený za krajinský národ, akým bol.)

^g Vec sa má tak isto ako s pomenovaním „Sedmohradčania“ (Maďari, Sikuli a Sasi).

^h Pozri: (Bartholomaeides) Brevis tractatus, an nomina „ungaricum et magyari-cum“ apud veteres fuerint propria vel appellativa? (Preklad: Krátka úvaha o tom, či mená „uhorské a maďarské“ boli u starých vlastné alebo všeobecné.)

^{ch} Becker: Weltgeschichte. Berlin 1826. Zväzok 6, str. 449.

ⁱ Nota bene tento list jedného z najvýznamnejších a rozumných vlastencov bol +++ francúzsky. (Co znamenajú tri krížiky v pôvodnom texte, nedalo sa zistiť.)

- ¹ Dobre! (franc.).
- ² Lud Východu (totiž Maďari).
- ³ Rozumej sedmohradských Sasov. Boli jedným z troch politických „národov“ vo vtedajšom stavovskom Sedmohradsku, oddelenom od Uhorska a spravovanom ako samostatná kráľovina.
- ⁴ Tak volá Karl Moor, hrdina Schillerovej drámy Lúpežníci (Die Räuber) na negatívnu postavu v tej hre. Chalupka videl túto hru ako vysokoškolák vo Weimare a urobila naňho mocný dojem.
- ⁵ Totiž sám gróf Karol Zay.
- ⁶ Ironická alúzia na Zayov list levočským profesorom, ktorý tak dôkladne zavrátil sám Chalupka (vo svojej druhej obrane, tu preloženej ako celok).
- ⁷ Bol to maďarský liberálny politik a publicista František Pulszky.
- ⁸ Pavel Jozeffy. (Porov. kapitolu štúdie o jeho pastierskom liste.)
- ⁹ Bol to Ján Galanék (potom Galánffy). Porov. o ňom v úvodnej štúdií kapitolu o Jozeffyho pastierskom liste.
- ¹⁰ Bol ním Zay.
- ¹¹ Dosl. s láskou, čiže s veľkou chuťou (tal.).
- ¹² Samuelovi Štúrovi (otec Ludovíta Štúra).
- ¹³ Pavel Jozeffy.
- ¹⁴ Najvplyvnejší človek perzského kráľa. Chcel vyhladiť Židov v ríši, ale jeho intrigy sa prehradili, takže sám odvisol na šibenici, ktorú prichystal inému (kniha Ester v Biblii).
- ¹⁵ Porov. pozn. 4.
- ¹⁶ Výtržnosti (lat.).
- ¹⁷ Roku 449, kde Eutichovo učenie za pravoverné vyhlásili a odlišne zmýšľajúcich biskupov zbraňou a bitím donútili súhlasiť. Už o dva roky nato nový cirkevný snem v Chalcedone zrušil toto rozhodnutie.
- ¹⁸ Zoznam zakázaných (roz. knfh; lat.), aký vydávali v katolíckej cirkvi.
- ¹⁹ Nepravidelné slovesá (lat.).
- ²⁰ Faktické disponovanie, ktoré by sa za taký dlhý čas už bolo stalo právnym titulom.
- ²¹ Narážka na dve dediny, od ktorých mal Pulszky svoj zemiansky predikát.
- ²² Právny termín, ktorý toľko znamená, že Maďari údajnú „tisícročnú držbu“ nikdy nevykonávali, takže toto domnelé „právo“ sa premlčalo v prospech Slovanov.
- ²³ Autor tu naráža na svoju brožúru Schreiben des Grafen Carl Zay, ... pod textom ktorej sa podpísal ako Anonymus Bele regis Notarius (Bezmenný notár kráľa Belu).
- ²⁴ Kráľ, vojvoda, bán, nádvorník, župan. Pomenovania sú naozaj všetky zo slovenskej reči.
- ²⁵ „Schválené obyčaje“ (lat.).
- ²⁶ Na prvé miesto (lat.).
- ²⁷ „Želiari“ (maď.). Nad touto nehoráznosťou sa pozastavoval aj Čaplovič (porov. text jeho obrany).
- ²⁸ Nemecká obec (lat.).
- ²⁹ Tu sa tým termínom rozumejú obidve uhorské snemovne, horná i dolná.
- ³⁰ Rozumie sa tu arciknieža Jozef, dlhoročný uhorský palatín. Bol tri razy ženatý a ani jedna jeho manželka nebola katolíčka.

- ³¹ Schválenie (lat.).
- ³² Bežnej, vtedy v Rakúsku platnej.
- ³³ „Slovák nie je človek“ (maď.).
- ³⁴ „Luteránčif“ (maď.), vykrúcať, neúprimne pokračovať.
- ³⁵ Samá chudoba (maď.).
- ³⁶ František Kubinyi, ako vidieť z textu inej našej obrany.
- ³⁷ „Pred farárom“ (rozumej miestne príslušným; lat.).
- ³⁸ Historická skutočnosť. Škótska dedina, tesne na hranici Anglicka, kde bol dlhší čas obecným predstaveným kováč, a podľa škótskeho práva bolo platné každé manželstvo, uzavreté pred obecným predstaveným. Využívali to milenci z Anglicka, takže zákonom z 31. 12. 1856 muselo byť zakázané také obchádzanie domácich anglických zákonov.
- ³⁹ Potajomky (lat.), čiže s vylúčením katolíckeho kňazstva.
- ⁴⁰ Právo vo veciach cirkvi.
- ⁴¹ Ján Horárik. Chalupka tu myslí na jeho knihu: Die Ehe im Geiste Christi und die gemischten Ehen (Tübingen 1843). Horárik neskôr prestúpil na evanjelictvo, pretože sa dostal do tuhého boja s hierarchiou (opísal to v druhej nemeckej knihe z r. 1847, ktorá vyšla v Lipsku).
- ⁴² Len im odním zisk, a zaprú nebešťanov, aj všetkých svätých (lat.).
- ⁴³ Totiž sám Chalupka vo svojej protizayovskej brožúre (porov. pozn. 23).
- ⁴⁴ Zadunajská, takmer čistomaďarská.
- ⁴⁵ Pápežstvo svetských.
- ⁴⁶ Alúzia na zemanstvo a jeho bašovanie v evanjelickej cirkvi.
- ⁴⁷ Obmedzenia, dosl. otroctvo (lat.). Slovná hra s termínom „emancipácia“.
- ⁴⁸ Zdržiavanie kňaza (maď.). V kalvínskej cirkvi v Uhorsku vyvinulo sa totiž obyčajové právo, že sa každý kňaz začiatkom roku musel formálne poďakovať z úradu. Ak ho farníci zdržiavali (sloveso marasztalni, odtiaľ papmarasztás = zdržiavanie kňaza), bolo dobre. Ak ho nezdržiavali, musel si hľadať inú faru.
- ⁴⁹ Prostriedok vyučovania (lat.), dosl. povoz.
- ⁵⁰ Telesnosť (franc.).
- ⁵¹ Výtržnosť (lat.).
- ⁵² Adam Szirmay, prisediaci septemvirálnej tabule (najvyššieho súdu) a zároveň námestník generálneho dozoru v evanjelickej cirkvi uhorskej. On pacifikoval študentskú „vzburu“ na lýceu v Bratislave (koncom r. 1835 a začiatkom r. 1836). Príhodu opísal J. M. Hurban v životopise Ludovíta Štúra (1959, 100–120). Išlo tu o prejav slobodomyseľnosti, ktorý Chalupka nepochopil.
- ⁵³ Porov. pozn. 49.
- ⁵⁴ Pohyb (lat.).
- ⁵⁵ Katolícka cirkev spravidla dispenzuje takéto manželské prekážky. Andrassy to odoprel len pre nevestinu kalvínsku konfesiu.
- ⁵⁶ Prepustenie, pozbavenie hodnosti (lat.).
- ⁵⁷ Predsedu cirkevnej komisie (lat.).
- ⁵⁸ „Ten je kráľom, kto je pápežom“ (franc.).
- ⁵⁹ Vlastne puncto sexu, v pohlavných veciach (lat.). Bola to asi chyba tlače.
- ⁶⁰ Sladkou (franc.).
- ⁶¹ Porov. pozn. 2.
- ⁶² Z angl.: dvorná, vládna strana (konzervatívna).
- ⁶³ Lekár (podľa mena starogréckeho významného lekára; tu je to, pravda, ironické). Nedalo sa zistiť, koho sa týka táto narážka.

⁶⁴ Rozumej brožúrach, našich národných obranách.

⁶⁵ Nemecký spis o slovanskej vzájomnosti z r. 1837.

⁶⁶ Priezračná narážka na Zaya a jeho brožúru, proti ktorej vydal Čaplovič svoju obranu.

⁶⁷ Karl Ludwig v. Haller (1768–1854), profesor histórie a štátovedy v Berne, vo Švajčiarsku. Bol členom bernskej rady, ale keď r. 1821 tajne prestúpil na katolíctvo (preto „kryptokatolik“), pozbavili ho členstva v rade aj iných funkcií.

⁶⁸ Jakob Josef v. Görres (1776–1848), najprv sa horlivo zúčastnil francúzskej revolúcie, neskôr ako profesor dejín literatúry v Mníchove bol veľkým klerikálom. Mal politické aj iné spisy.

⁶⁹ Z povolania (lat.).

⁷⁰ Doslovne na srdci, v pamäti (tal.), čiže tajne myslia na niekoho.

⁷¹ Sú to naše obrany. Chalupkova stručná charakteristika nijako nevystihuje ani ich tón, ani ich dosah.

⁷² Gróf Janko Drašković bol významný chorvátsky buditeľ. Jeho slovo zavážilo, nehľadiac na skutočnú hodnotu prejavu, už aj preto, že bol členom vysokej šľachty. Podobne bolo aj s príslušníkom českej šľachty gr. Leom Thunom, ktorý sa však po r. 1848 stal rakúskym reakcionárom.

⁷³ Autor našich obrán Ján Čaplovič. (Porov. kapitolu o ňom v úvodnej štúdii a jeho text spolu s komentárom.)

⁷⁴ Rodina, komorník. (Toto druhé slovo už vymizlo z maďarčiny.)

⁷⁵ Ján Pavel Tomášek, autor dvoch našich obrán.

⁷⁶ Rozumie sa ním Pešti Hirlap.

⁷⁷ Totiž atramentom (chcú písať proti nim).

⁷⁸ Zariekanie duchov, vyhánanie diabla (gréc.).

⁷⁹ Neznáma zem, neznáma vec (lat.).

⁸⁰ Rímsky dvor (lat.). Súhrnné meno všetkých súdov a kardinálskych zborov v Ríme, ustanovených pápežom na riešenie všetkých právnych a administratívnych vecí katolíckej cirkvi.

⁸¹ Zmarí, sklame, zákon obchádza, napr. falošným výkladom (lat.).

⁸² „Bez škody (ujmy) katolíckej viery“ (lat.).

⁸³ „V záujme dobrého pokoja a mieru v krajine“ (lat.).

⁸⁴ „Doteraz“ (lat.).

⁸⁵ Chalupkovho hrdinu v jeho nemeckom románe Bendegucz, Gyula Kolompos und Pista Kurtaforint (Lipsko 1841).

⁸⁶ Szepesi je to isté čo Spišiak. Toto meno si Chalupka zámerne zvolil, lebo Spissák György, farár v Gemeri (Sajógömör) a zároveň gemerský senior, bol veľký maďarizátor.

⁸⁷ Vasárnapi je maď. preklad mena Sonntag, Nedele. (Szontagh Gusztáv veľmi mrzko polemizoval s Jánom Čaplovičom.)

⁸⁸ Maď. Fekete znamená Čierny, preto tu Chalupka stavia ako protipól meno Černota.

⁸⁹ Lemouton je francúzske meno (bol to majiteľ kaviarne v Pešti). Őrü, vlastne Őrü je v preklade Škopec. Aj tu sú mená Kossuth a Lemouton dané zámerne dohromady.

⁹⁰ Maď. Kerékgyártó je dosl. dorábateľ kolies, a tak ekvivalent slovenského Kollár a nemeckého Wagner.

⁹¹ Mená Bárány a Kovács sú tiež zámerne zvolené, ako to zdôrazňuje aj sám autorov text.

⁹² Székács József, peštiansky ev. farár (neskôr aj banský superintendent) bol aj maďarizátor, a preto Chalupka vyposmeškoval jeho meno aj v tejto, aj v nemeckej verzii. (Aj v rozdelenom mene Szék-ács, aj v mene Stuhlmüller podstatná je asociácia so „stolicou“ – je to „dorábateľ stolice“.)

⁹³ Talianske Casanuova je Nový dom a maď. Újházy je tiež Novodomský. Šachtická rodina Ujházych si teda musela žalobou vymôcť, aby sa jej Talian Casanuova nepchal do rodiny, keď si nechal meno pomaďarčiť presne na jej priezvisko. – Všetky Chalupkom zvolené príklady ukazujú, do akých absurdností by sa zašlo, keby sa nemaďarské priezviská nútene museli preložiť na maďarské. (K realizovaniu tohto divokého návrhu ostatne ani nedošlo, ale vyslovený bol, a to verejne, preto ho aj Chalupka verejne odmietol v tejto satirickej forme.)

⁹⁴ Komináriskom (tal.).

⁹⁵ Uznanie zahraničného šľachtictva v Uhorsku. V tejto Chalupkovej formulácii išlo však o viac, o získanie šľachtictva vôbec, ktoré taliansky medvediar ešte nemal. (Je to súčasne satirický úder na šľachtu, ktorá si vtedy ešte nesmierne zakladala na svojich nadprávach.)

⁹⁶ Päťvláda (dosl., grécky). Zdá sa (podľa použitých úvodzoviek), že autor mal na mysli anonymné politické dielo z r. 1839, ktoré vyšlo v Lipsku: *Die europäische Pentarchie*.

⁹⁷ Vtedajšieho predmestia Bratislavy.

⁹⁸ Parafráza slov Ježiša Krista (ev. Marka 3, 24). „Blízke spustošenie“ zas prichádza v ev. Lukáša 19, 41–44.

